

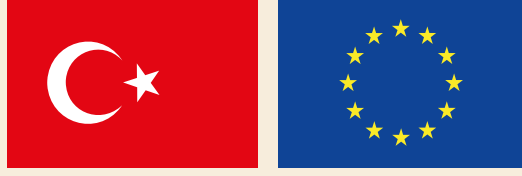
Avrupa Birliğı tarafından
eş-finance edilmektedir

TÜRKİYE'DE FARKLI İLLERDEKİ ERGENLERİN AKRAN ZORBALIĞI ALGILARI KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Accountability for Children
Advocacy for Rights
Çocuklar için Hesap Verebilirlik
Haklar için Savunuculuk

Avrupa Birliği tarafından
eř-finanse edilmektedir

TÜRKİYE'DE FARKLI İLLERDEKİ ERGENLERİN AKRAN ZORBALIğI ALGILARI KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ

Bu araştırma Avrupa Birliği'nin eş finansman desteği ile UNICEF tarafından yürütölen ACAR Projesi Sivil Toplum Örgütleriyle İş Birliği Programı kapsamında desteklenen Türkiye'de Farklı İllerdeki Ergenlerin Akran Zorbalığı Algıları: Karşılaştırmalı Bir Analiz çalışması kapsamında hazırlanmıştır. İçeriğın sorumluluğu tamamiyla Genç Hayat Vakfı'na aittir ve Avrupa Birliği ve UNICEF'in görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.

Accountability for Children
Advocacy for Rights
Çocuklar için Hesap Verebilirlik
Haklar için Savunuculuk

İçindekiler

Yönetici Özeti	6
Programa Dair Kapsamlı Genel Bakış.....	6
Temel Bulgular ve Etki Vurguları	7
Öneriler ve Sonuçlar Özeti	7
Giriş	9
Programın Arka Planı ve Amacı.....	9
Hedefler ve Amaçlar	11
Program Kapsamı ve Zaman Çizelgesine Genel Bakış	11
Nihai Raporun Amacı	11
Yöntem	12
Nicel Veri Toplama Süreci	12
Nitel Veri Toplama Süreci.....	12
Katılımcı Demografisi ve Örneklem Yaklaşımı.....	13
Program Uygulaması.....	14
Program Faaliyetlerinin Tanımı	14
Oturumlar ve Uygulama Adımları	14
1. Oturum: Akran Zorbaliğı Hakkında Ne Biliyoruz?.....	14
2. Oturum: Roller ve İnsan Hakları Perspektifi.....	14
3. Oturum: Çözüm Önerileri ve İyi Uygulamalar	14
4. Oturum: Çözüm Önerilerinin Sunumu ve Değerlendirme	14
Bulgular	15
1. Tanışma ve Grup Kurallarının Oluşturulması	15
2. Katılımcıların Bilgi ve Farkındalık Düzeylerine İlişkin Gözlemler	15
2.1. Zorbaliğın Tanımlanmasında Şehirler Arası Farklılıklar ve Ortak Eğilimler	16
2.2. Akran Zorbaliğı Farkındalık Anketi	16
2.2.1. Ön Test Sonuçları.....	16
2.2.2. Son Test Sonuçları	17
2.2.3. Ön ve Son Test Karşılaştırmalı Değerlendirme.....	18
2.3. Zorbalık Türlerine İlişkin Farkındalık: Tanıma ve Eşleştirme	18
2.4. Zorbalık Olaylarında Rollere Dair Farkındalık	19

3. Katılımcıların En Çok Karşılaştıkları Zorbalık Türleri	19
4. Zorbalığın En Sık Karşılaşıldığı Mekânlar	20
5. Zorbalığın En Sık Karşılaşıldığı Zamanlar	21
6. Senaryo Çalışması Bulguları	22
7. Empati Röportajı Etkinliği Bulguları	22
7.1. Gözlemlenen Zorbalık Olayları ve Türleri.....	23
7.2. Yaş, Cinsiyet ve Ortam Faktörleri.....	23
7.3. Olayların Duygusal Etkileri ve Düşünsel Yansımaları	23
7.4. Zorbalık Sürecinde Farklı Rollerdeki Kişilerle Empati Kurabilme	23
7.5. Tanıkların Tepkileri ve Müdahale Biçimleri	25
7.6. Müdahale Stratejileri ve Destek Mekanizmaları	25
8. İnsan Hakları Perspektifinden Akran Zorbalığı Etkinliği Bulguları	26
9. Akran Zorbalığı ile Baş Etme Stratejileri.....	27
9.1. Ankara Uygulamasına Dair Bulgular	27
9.1.1. Zorbalık Yapan Kişiyne Yönelik Tutumlar ve Farkındalık	27
9.1.2. Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemleri	27
9.1.3.Yetişkin Müdahalesine Dair Algılar / Deneyimler.....	28
9.1.4. Güçsüzlük Algısı ve Karşılık Verme Baskısı	28
9.1.5. Duygusal Düzenleme Deneyimleri.....	28
9.1.6. Tanıklık Durumunda Müdahale Biçimleri	28
9.1.7. Mağdura Yönelik Destekleyici Tutumlar	28
9.2. Hatay Uygulamasına Dair Bulgular.....	29
9.2.1. Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemleri	29
9.2.2. Duygusal Düzenleme Deneyimleri.....	29
9.2.3. Zorba Davranışı Fark Etme ve Öz Eleştiri Geliştirme.....	29
9.2.4.Mağdura Yönelik Yaklaşımlar	29
9.3. Samsun Uygulamasına Dair Bulgular.....	30
9.3.1. Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemleri	30
9.3.2. Zorbalık Yapan Kişiyne Yönelik Tutumlar ve Farkındalık	30
9.3.3. Yetişkin Müdahalesine Dair Algılar / Deneyimler	30
9.4. İstanbul Uygulamasına Dair Bulgular	31
9.4.1. Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemleri	31
9.4.2. Şiddete Dair Algılar: Meşrulaştırma ile Reddetme Arasında.....	31
9.4.3. Yetişkin Müdahalesine Dair Algılar / Deneyimler	31
9.4.4. Mağdura Yönelik Yaklaşımlar.....	31

9.4.5. Zorbalık Yapan Kişiye Yönelik Tutumlar ve Farkındalık	31
9.4.6. Zorbalığa Yönelik Eğitim Müdahalelerinin Etkisi	31
9.5. Şanlıurfa Uygulamasına Dair Bulgular	32
9.5.1. Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemleri	32
9.5.2. Yetişkin Müdahalesine Dair Algılar / Deneyimler.....	32
9.5.3. Zorbalığın Nedenlerine Dair Farkındalık	32
9.5.4. Duygusal Düzenleme Deneyimleri.....	32
9.5.5. Zorba Olduğunu Fark Etme ve Empati Kapasitesi.....	32
9.6. Zorbalık ile Mücadele Pratikleri - Şehirlerarası Karşılaştırma	32
10. Gençlerin Akran Zorbalığına Yönelik Çözüm Önerileri.....	33
10.1. Çözüm Geliştirme Biçimlerine Dair Genel Gözlemler	33
10.2. Tematik Kategoriler ve İçeriksel Değerlendirme	34
10.2.1. Farkındalık ve Yaygınlaştırma Stratejileri	34
10.2.2. Empati ve İlişkisel Yaklaşım	34
10.2.3. Tanıklık ve Müdahale Rollerini	34
10.2.4. Dijital Çözüm Stratejileri.....	34
10.2.5. Aile ve Yetişkin Rollerinin Dahil Edilmesi	35
10.3. Gençlerin Dil, Üslup ve Eleştirel Düşünme Biçimleri.....	35
10.3.1. İller Arası Farklılıkların Analizi: Yerel Dinamiklerin Çözüm Yaklaşımlarına Etkisi	35
10.4. Gözlemler ve Yorumlar.....	37
10.4.1. Metodolojik Gözlemler	37
10.4.2. Yorumlar.....	38
11. Uygulama Sürecine Dair Memnuniyet Analizi.....	38
Bulgulara Dayalı Öneriler	39
1. İl Bazlı Özelleştirilmiş Müdahale Stratejileri.....	39
2. Yetişkin Desteği ve Güven İnşası	40
3. Cinsiyet Temelli Yaklaşımlar.....	40
4. Sosyal Medya ve Teknoloji Entegrasyonu	40
5. Uzun Vadeli Araştırma ve Değerlendirme.....	41
6. Politika ve Kurumsal İş Birlikleri	41
Sonuç	42
Programın Genel Etkisinin Özeti	45
Ekler	46
Ek 1. Memnuniyet Anketi Sonuçları.....	46

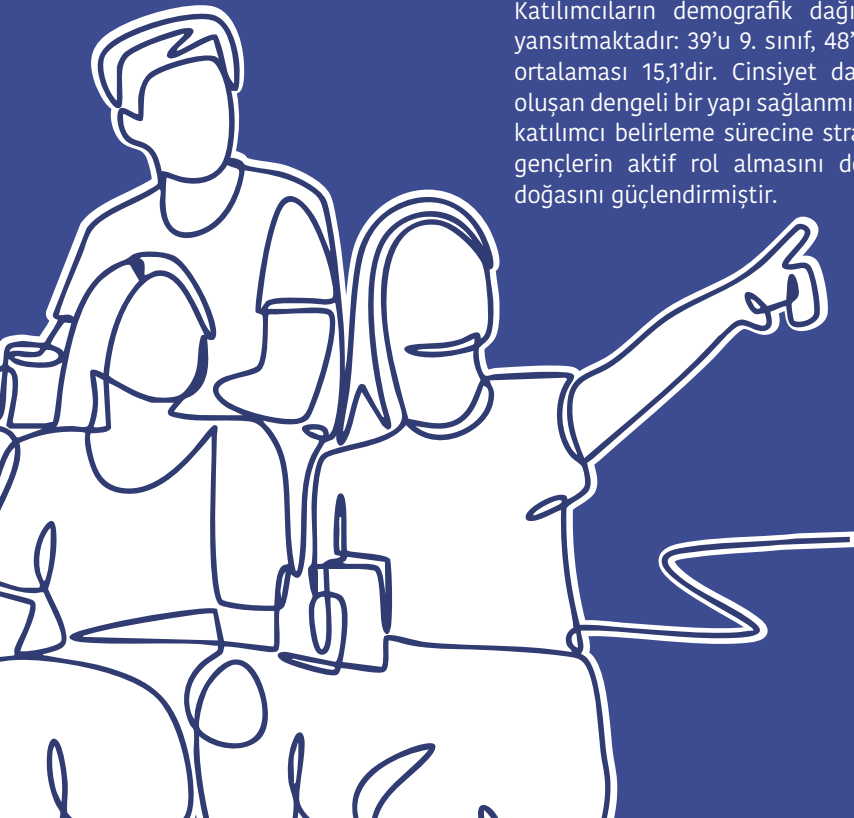
Yönetici Özeti

“Türkiye’de Farklı İllerdeki Ergenlerin Akran Zorbalığı Algıları: Karşılaştırmalı Bir Analiz” başlıklı program, Genç Hayat Vakfı tarafından, AB ve UNICEF Türkiye eş finansman desteğiyle yürütülen Çocuklar İçin Hesap Verebilirlik Hakları İçin Savunuculuk (ACAR) Projesi kapsamında, Türkiye’nin sosyo-kültürel açıdan farklılık gösteren beş ilinde (İstanbul, Ankara, Hatay, Samsun ve Şanlıurfa), 14-17 yaş arası 92 lise öğrencisinin katılımıyla tamamlanmıştır. Program, akran zorbalığına ilişkin gençlerin bilgi düzeylerini artırmayı, deneyimlerini anlamayı ve çözüm üretme kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlayan katılımcı odaklı bir araştırma ve eğitim modülü olarak tasarlanmıştır. İller hem coğrafi çeşitliliği hem de sosyo-ekonomik koşullar, kültürel yapılar, eğitim ortamları ve toplumsal dinamikler gibi akran zorbalığını etkileyebilecek farklılıkları yansıtacak şekilde seçilmiştir. Bu yaklaşım, araştırmanın Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde ortaya çıkan özgün zorbalık biçimlerini karşılaştırmalı olarak incelemesine imkân sağlamıştır.

Program, her ilde aynı içerikle yapılandırılmış dört oturumluk bir modül çerçevesinde uygulanmıştır: (1) Akran zorbalığına dair temel kavramların tartışılması, (2) Zorbalıkta roller ve insan hakları perspektifinin ele alınması, (3) İyi örneklerin ve baş etme yollarının değerlendirilmesi, (4) Gençlerin çözüm önerilerini geliştirmesi ve sunması. Yaklaşık 4 saatlik katılımı gerçekleştirilen program süresince karma yöntem yaklaşımı benimsenmiş; 21 maddelik Likert tipi ölçekle ön test-son test anketleri, memnuniyet anketleri, yapılandırılmamış odak grup görüşmeleri, haritalama çalışmaları, empati röportajları ve senaryo temelli analizler gibi çoklu veri toplama teknikleri kullanılmıştır.

Çalışma, akran zorbalığını sözel, fiziksel, ilişkisel/sosyal ve siber olmak üzere dört temel tür üzerinden incelemiştir. Bu sınıflandırma, katılımcıların deneyimlerine yansıyan farklı zorbalık biçimlerini ve bölgesel farklılıkları sistematik olarak değerlendirmeyi mümkün kılmıştır.

Katılımcıların demografik dağılımı, araştırmanın kapsayıcılığını ve çeşitliliğini yansıtmaktadır: 39’u 9. sınıf, 48’i 10. sınıf ve 5’i 11. sınıf öğrencisi olmak üzere yaş ortalaması 15,1’dir. Cinsiyet dağılımında %54’ü kız, %46’sı oğlan öğrencilerden oluşan dengeli bir yapı sağlanmıştır. Her ilde kurulan Gençlik Danışma Kurulları, hem katılımcı belirleme sürecine stratejik katkı sunmuş hem de saha uygulamalarında gençlerin aktif rol almasını destekleyerek programın genç odaklı ve katılımcı doğasını güçlendirmiştir.

Temel Bulgular ve Etki Vurguları

67 öğrencinin ön test-son test analizinde genel ortalama 3,67'den 3,82'ye yükselmiş, %55'inde anlamlı skor artışı gözlemlenmiştir. İstanbul grubunda %83, Hatay ve Ankara'da %50 oranında gelişim kaydedilmiştir. Kız öğrenciler her iki testte de oğlan öğrencilere kıyasla daha yüksek ortalamalar sergilemiştir (ön test: 3,84 - 3,49; son test: 3,90 - 3,69).

Sözel zorbalık tüm şehirlerde %85 oranında en yaygın tür olmuştur. İlişkisel zorbalık İstanbul, Samsun, Ankara ve Hatay'da öne çıkarken Şanlıurfa'da hiç ifade edilmemiş; fiziksel zorbalık dört şehirde tanımlanırken İstanbul'da göz ardı edilmiş; siber zorbalık yalnızca Şanlıurfa grubunda doğrudan örneklendirilmiştir.

Öğrenciler tarafından akran zorbalığının en sık görüldüğü mekanlar ve zamanlar/durumlar değerlendirildiğinde; sınıf ortamı (129 puan) en yüksek risk alanı, arkadaş grupları (75 puan) ikinci, sosyal medya (62 puan) üçüncü sırada yer almıştır. Zamansal/durumsal analizde okul çıkış saatleri (113 puan) en riskli dönem, "fiziksel görünüş ve kimlik konuları" (61 puan) ikinci, "evde yoğun stres zamanları" (51 puan) üçüncü sırada yer almıştır.

Katılımcılar, mağdurların duygularını anlamlandırmada başarılı olsalar da, zorba ve tanık rollerindeki kişilerin motivasyonlarını anlamada şehirler arası farklılıklar gözlemlenmiştir. Ankara ve Samsun'da empati temelli yaklaşımlar öne çıkarken, Hatay'da zorbalığı "eğlence" olarak algılama eğilimi, Şanlıurfa'da sınırlı duygusal ifadeler dikkat çekmiştir.

Gençler farkındalık kampanyalarından dijital müdahalelere, sanatsal ifade biçimlerinden aile eğitimi programlarına kadar geniş yelpazede yaratıcı çözümler geliştirmişlerdir. Samsun'daki QR kodlu afişler, Hatay'daki karikatür yarışmaları, İstanbul'daki sosyal medya trend stratejileri, Ankara'daki uzun vadeli vizyon ve Şanlıurfa'daki otorite tabanlı müdahale ve denetim odaklı öneriler öne çıkan örneklerdir.

Öneriler ve Sonuçlar Özeti

Araştırma, beş farklı coğrafi bölgede gerçekleştirilen dört oturumluk modülün, gençlerin akran zorbalığına ilişkin algılarını ve müdahale kapasitelerini nasıl dönüştürdüğünü sistematik olarak belgelemiştir. Bulgular, gençlerin yalnızca araştırma nesnesi değil, sosyal değişimin aktif öznesi olarak konumlandırıldığı katılımcı yaklaşımların sahada nasıl somut sonuçlar üretebileceğini kanıtlamaktadır. Bu yaklaşım, hem bireysel düzeyde farkındalık artışı sağlamış hem de kolektif çözüm üretme kapasitelerini güçlendirmiştir.

Bulgular, katılımcıların büyük çoğunluğunun mağdurların duygusal durumlarını empatik bir şekilde anlayabildiğini ve zorbalığın psikolojik etkilerini derinlemesine kavradıklarını göstermektedir. Öte yandan, bazı grupların zorbalığı meşrulaştıran veya mağduru sorumlu tutan söylemlere başvurması toplumsal önyargıların gençler arasında da süregeldiğine işaret etmektedir. Bu durum, eleştirel düşünme becerilerinin güçlendirilmesi ve kalıplaşmış düşüncelerle yüzleşme konularında ek desteğin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Program değerlendirme sonuçları genel olarak olumlu olmakla birlikte, iyileştirme alanlarını da belirginleştirmiştir. Memnuniyet oranları 4,2-4,6 arasında değişmiş, "eğitmenlerle etkili iletişim kurma" 4,6 puanla en yüksek memnuniyet göstergesi olmuştur. "Oturumlar projenin amacına uygundu" ifadesi de 4,6 puan alarak modülün hedeflerine ulaştığını doğrulamıştır. Bununla birlikte, "oturumların süresi yeterliydi" ifadesi 3,8 ortalama ile en düşük puanı almış, özellikle İstanbul grubunda 3,2 puanla zaman yönetimi konusunda katılımcı beklentilerinin tam karşılanmadığını göstermiştir. Bu bulgu, gelecek uygulamalarda oturum sürelerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Sözel zorbalık tüm şehirlerde
%85
oranında
en yaygın tür olmuştur.

İnsan hakları perspektifinin zorbalıkla mücadeledeki etkinliği, programın en değerli kazanımlarından biri olarak öne çıkmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu zorbalığı daha önce hak ihlali çerçevesinde değerlendirmemiş olmalarına rağmen, etkinlik sonrasında bu bağlantıyı güçlü bir şekilde kurabilmiş ve bu yaklaşımın savunuculuk becerilerini güçlendirme potansiyeli olduğunu ifade etmişlerdir. Araştırmanın dikkat çekici bulgularından biri de bazı katılımcıların zorbaların davranışlarını değiştirmelerinin mümkün olmadığına dair karamsar yaklaşım sergilemeleridir. Bu durum, zorbalıkla mücadelede davranış değişikliği ve rehabilitasyon konularında daha kapsamlı bilinçlendirme çalışmalarına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Araştırma bulgularına göre, programın devamlılığı için katılımcı öğrenciler arasından akran eğitimciler seçilmesi ve düzenli takip oturumları yapılması önerilmektedir. Her şehirde zorbalığın farklı mekân ve zamanlarda yaşandığı gözlemlendiğinden, Ankara'da tuvaletler, Hatay'da okul bahçesi, İstanbul'da arkadaş grupları gibi risk alanlarına yönelik özelleştirilmiş müdahale stratejileri geliştirilebilir. Ayrıca, şehir bazlı farklılıklar dikkate alınarak, Ankara'da öfke yönetimi, Hatay'da duygusal farkındalık ve empati geliştirme, Şanlıurfa'da ise kişilerarası iletişim becerileri konularına odaklanılması önerilmektedir. Siber zorbalığın yalnızca Şanlıurfa'daki katılımcılar tarafından doğrudan tanımlanmış olması, bu zorbalık türünün diğer şehirlerde yeterince fark edilmediğini ya da görünür kılınmadığını göstermektedir. Bu doğrultuda, siber zorbalık, dijital okuryazarlık ve güvenli internet kullanımı gibi becerileri de kapsayan bütüncül eğitim modülleri geliştirilmelidir.

Tüm şehirlerde gözlemlenen yetişkin desteğine güvensizlik sorunu nedeniyle okul personeline yönelik kapsamlı eğitim programları geliştirilmesi, rehberlik servislerinin kapasitelerinin güçlendirilmesi ve dış uzmanlık ağlarıyla iş birliği sistemleri kurulması kritik önem taşımaktadır. Ayrıca, ailelerin zorbalıkla mücadeledeki rolü göz önünde bulundurularak, onlara yönelik farkındalık eğitimleri düzenlenmesi gerekmektedir. Kız öğrencilerin zorbalık konusunda daha yüksek farkındalığa sahip olduğu bulgusundan hareketle, bu grubun akran eğitici rollerinde aktif yer alması desteklenebilir, erkek öğrenciler için duygusal farkındalık programları tasarlanabilir.

Teknoloji ve sosyal medya entegrasyonu kapsamında, gençlerin yoğun kullandığı TikTok ve Instagram gibi platformlarda zorbalık karşıtı kampanyalar yürütülebilir, ulusal düzeyde anonim bildirim sistemi içeren bir dijital platform oluşturulabilir ve interaktif mobil uygulamalar geliştirilebilir. Son olarak, zorbalıkla mücadelenin sürdürülebilir ve etkili olabilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı öncülüğünde ulusal Zorbalık Önleme Politikası geliştirilmesi ve sağlık, eğitim, sosyal hizmetler arası çok sektörlü iş birliği modeli kurulması önerilmektedir.

Giriş

Akran zorbalığı, ergenlerin psikososyal gelişimlerini, okul deneyimlerini ve bireyler arası ilişkilerini doğrudan etkileyen çok boyutlu bir sorundur. Bu sorunun, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal bağlamda da ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda, Genç Hayat Vakfı tarafından ACAR Projesi kapsamında, gençlerin akran zorbalığına ilişkin bilgi düzeylerini artırmak, deneyimlerini anlamak ve çözüm üretme kapasitelerini güçlendirmek amacıyla katılımcı odaklı bir araştırma ve eğitim modülü geliştirilmiştir.

Proje, İstanbul, Ankara, Hatay, Samsun ve Şanlıurfa olmak üzere Türkiye’nin sosyo-kültürel açıdan farklılık gösteren beş ilinde, lise çağındaki gençlerin katılımıyla uygulanmıştır. Katılımcılarla dört oturumdan oluşan yapılandırılmış bir program yürütülmüş; son oturumda ise gençler, önceki süreçte kazandıkları farkındalık doğrultusunda akran zorbalığına ilişkin çözüm önerilerini geliştirmiş ve sunmuştur.

Bu nihai rapor, söz konusu dört oturumun genel çıktılarının analizini, çıktıların tematik ve karşılaştırmalı değerlendirmesini içermektedir. Aynı zamanda gençlerin akran zorbalığına, bakış açıları, kullandıkları dil, hedef kitle tercihi ve toplumsal sorumluluk anlayışları da bu raporun analiz çerçevesinde ele alınmıştır.

Programın Arka Planı ve Amacı

Ergenlik dönemi, bireylerin fiziksel, psikolojik ve sosyal olarak önemli değişimler yaşadığı bir gelişim sürecidir. Bu süreçte şiddet, dışlanma ve ayrımcılık gibi toplumsal sorunlar, çoğu zaman akran zorbalığı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Akran zorbalığı, ergenlerin duygusal, sosyal ve akademik iyilik halini derinden etkileyen yaygın ve ciddi bir sorundur. Aynı zamanda bu durum, toplumdaki daha geniş ölçekli ayrışmaları ve çatışmaları da yansıtabilmektedir (Şahin & Aydın, 2020). Türkiye’nin farklı bölgelerinde akran zorbalığının biçimi ve bu sorunla başa çıkma yolları; kültürel, etnik ve sosyo-ekonomik koşullara göre değişiklik göstermektedir. Örneğin bazı bölgelerde etnik temelli ayrımcılık öne çıkarken, bazı bölgelerde ise dijital etkileşimlerin artmasıyla birlikte siber zorbalık yaygınlaşmaktadır (Arıkan, 2019).

Milli Eğitim Bakanlığı, UNICEF Türkiye ve UNHCR iş birliğiyle Nisan 2024’te yayımlanan “Türkiye Eğitim Sektöründe Akran Zorbalığının Ele Alınması – Politika Notu” başlıklı raporda, akran zorbalığının hem ev sahibi hem de mülteci topluluklardan çocukları etkileyen ciddi bir eğitim ve çocuk koruma sorunu olduğu belirtilmiştir. Zorbalığın; çocuk haklarının ihlali, okul devamsızlığı, düşük akademik başarı, sosyal izolasyon ve uzun vadeli psikolojik sıkıntılar gibi çok boyutlu etkiler yarattığı vurgulanmaktadır. Raporda ayrıca, zorbalığın çocukların okulu bırakma oranını artırdığı ve özellikle depremden etkilenen bölgelerde sınıflardaki kalabalıklaşmanın bu vakaları daha da artırdığı ifade edilmektedir. Kurumlar Arası Koruma İhtiyaç Değerlendirmesi 8. Tur sonuçlarına göre, yanıt verenlerin %27’si akran zorbalığının çocuklarının okula devamını etkilediğini belirtmiştir. Aynı değerlendirmede, devamsızlık vakalarının %2,33’ünün doğrudan zorbalıkla ilişkili olduğu belirtilmiştir. Zorbalık davranışlarının çocukların psikolojik dayanıklılığı üzerinde olumsuz etkiler yarattığı, düşük özgüven, artan duygusal stres ve sosyal dışlanma gibi sonuçlara neden olduğu aktarılmıştır.

ACAR Projesi, çocuk haklarının yerel ve ulusal düzeyde daha güçlü şekilde savunulmasını amaçlayan bir sivil toplum kapasite güçlendirme girişimi olarak tasarlanmıştır. Bu bağlamda Genç Hayat Vakfı, çocuklara yönelik savunuculuk faaliyetlerinin güçlendirilmesi için, gençlerin doğrudan katılımını esas alan bir model geliştirmiştir.

Projenin temel odağını, akran zorbalığı gibi görünürlüğü ve etkisi giderek artan bir sorunun, gençlerin bakış açısından anlaşılması ve bu sorun karşısında gençlerin çözüm geliştirme süreçlerine aktif katılım göstermesini sağlamak oluşturmaktadır. Bu yaklaşım, yalnızca eğitimsel bir süreci değil, aynı zamanda gençlerin hak temelli savunuculuk kapasitelerinin gelişmesini hedefleyen bütüncül bir çerçeveyi içermektedir.

İstanbul, Ankara, Samsun, Hatay ve Şanlıurfa gibi kültürel ve coğrafi olarak farklılık gösteren beş ilde uygulanan proje, akran zorbalığının yerel dinamiklerini daha iyi anlayabilmek ve bu bağlamda etkili müdahale yöntemleri geliştirebilmek için tasarlanmıştır. İstanbul’da kültürel çeşitlilik ve ekonomik eşitsizlik; Ankara’da eğitim rekabetinin yarattığı baskılar; Samsun’da kırsal ve kentsel yaşam farkları; Hatay’da etnik ve inanç temelli gerilimler; Şanlıurfa’da ise sosyal dışlanmayla iç içe geçmiş ekonomik zorluklar öne çıkmaktadır. Genç Hayat Vakfı, bu illerde uzun süredir gençlerle yürüttüğü saha çalışmaları ve yerel odaklı projelerle önemli deneyim birikimine sahiptir.

Vakıf, 2015 yılında İstanbul’da gerçekleştirilen bir araştırmada, lise öğrencilerinin %45,8’inin akranlarından şiddet gördüğünü; %57,4’ünün de buna tanıklık ettiğini ortaya koymuştur. Bu oranlar, akran zorbalığının yalnızca mağdur ve zorbayla sınırlı kalmayıp, geniş bir tanıklık çemberi aracılığıyla okul ortamında yaygın bir deneyime dönüştüğünü göstermektedir. Araştırmada dikkat çeken bir diğer bulgu ise, öğretmenlerin ve yöneticilerin de zaman zaman zorbalık biçimlerine katkı sunabildiğidir. Örneğin, öğretmenlerin %26,1 oranında sözel; %10,2 oranında fiziksel zorbalık uyguladığı belirlenmiştir. Bu da okul ortamında yalnızca akranlar arası değil, yetişkin-öğrenci ilişkilerinde de güç asimetrisinin şiddetle sonuçlanabileceğine işaret etmektedir.

Bu çalışmalar ve deneyimler ışığında vakıf, proje kapsamında kurulan Gençlik Danışma Kurulları (GDK), gençlerin yaşadıkları topluluklardaki akran zorbalığına dair sorunları tespit etmeleri ve çözüm önerileri geliştirmeleri için aktif katılım sağlayabilecekleri bir zemin sunmaktadır. Bu katılımcı yaklaşım, hem gençlerin kendi toplumsal bağamlarına uygun çözüm üretmelerini desteklemekte hem de onların sürece sahip çıkmasını ve sürdürülebilir sonuçlar elde edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Projenin başlangıç aşaması, bu süreci sağlıklı biçimde inşa edebilmek için kritik bir dönemdir. Bu aşamada; izleme ve değerlendirme araçlarının hazırlanması, Gençlik Danışma Kurullarının kurulması ve yerel paydaşlarla iş birliklerinin sağlanması gibi çalışmalar yürütülmüştür. Genç Hayat Vakfı’nın önceki araştırmalarından ve saha deneyimlerinden güç alan bu proje, Türkiye’de akran zorbalığıyla mücadele alanında kullanılabilecek esnek ve yaygınlaştırılabilir bir model oluşturmayı hedeflemektedir.

**Vakıf, 2015 yılında
İstanbul’da
gerçekleştirilen
bir araştırmada,
lise öğrencilerinin
%45,8’inin
akranlarından
şiddet gördüğünü;
%57,4’ünün de
buna tanıklık
ettiğini ortaya
koymuştur.**

Hedefler ve Amaçlar

Projenin genel hedefi, Türkiye'nin beş farklı ilinde yaşayan 14-17 yaş arası gençlerin, akran zorbalığına ilişkin algılarını, bilgi düzeylerini ve başa çıkma stratejilerini değerlendirmek ve bu doğrultuda gençlerle birlikte yerel bağlama duyarlı çözüm önerileri geliştirmektir.

Spesifik hedefler ise şu şekilde belirlenmiştir:

- Gençlerin akran zorbalığını nasıl tanımladıklarını ve bu olguya dair bilgi düzeylerini analiz etmek,
- Zorbalığın fiziksel, sözel, ilişkisel ve siber gibi türleri arasındaki farkındalık düzeylerini ortaya koymak,
- Zorbalığın yaşandığı ortamlar ve zaman dilimlerini belirlemek,
- Akran zorbalığına yönelik geliştirilen baş etme stratejilerini değerlendirmek,
- Gençlerin kendi yaşantılarından yola çıkarak çözüm önerileri geliştirmelerini teşvik etmek,
- Bu önerileri yaygınlaştırmaya dönük somut aksiyon planları oluşturmalarını sağlamak,
- İller arasında karşılaştırmalı analiz yaparak bölgesel farkları ve benzerlikleri ortaya koymak.

Program Kapsamı ve Zaman Çizelgesine Genel Bakış

ACAR Projesi, 2024 yılı son çeyreğinde planlanan başlangıç evresi ile başlamış, 2025 yılı ilkbaharında sahada uygulama aşamasına geçilmiştir. Programın uygulandığı iller şunlardır: İstanbul, Ankara, Samsun, Hatay ve Şanlıurfa.

Her ilde aynı içerikle yapılandırılmış dört oturumluk bir modül uygulanmıştır:

- 1. Oturum:** Akran zorbalığına dair temel kavramların tartışılması ve tanımlanması
- 2. Oturum:** Akran zorbalığında roller ve insan hakları perspektifinin ele alınması
- 3. Oturum:** İyi örneklerin ve baş etme yollarının değerlendirilmesi
- 4. Oturum:** Gençlerin çözüm önerilerini geliştirmesi ve sunması

Bu süreç, katılımcı odaklı yöntemlerle tasarlanmış, gençlerin aktif katılımını esas alan uygulamalarla desteklenmiştir. Her oturum 65 dakikalık sürelerle bölünmüş, toplamda yaklaşık 4 saatlik bir katılımı program tamamlanmıştır.

Nihai Raporun Amacı

Bu nihai raporun amacı, proje kapsamında uygulanan dört oturumluk modülün çıktılarının bütüncül bir değerlendirmesini sunmak ve gençler tarafından geliştirilen çözüm önerilerini tematik ve karşılaştırmalı olarak analiz etmektir.

Raporda yalnızca teknik veriler değil, gençlerin sosyal duyarlılıkları, toplumsal meselelere ilişkin algıları ve çözüm üretme kapasiteleri de analiz edilmiştir. Böylece rapor, yalnızca bir proje çıktısı olarak değil; aynı zamanda gençlerin katılım temelli sosyal dönüşüm kapasitesini belgeleyen bir kaynak olma niteliği taşımaktadır.

Ayrıca bu raporun, ilerleyen dönemlerde geliştirilecek politika önerileri, eğitim programları ve yerel düzeydeki uygulamalar için bir yol haritası oluşturması beklenmektedir. Gençlerin deneyimleri, gözlemleri ve önerileri temel alınarak yapılandırılan bu belge, katılımcı yaklaşımların sahada nasıl işlerlik kazandığını göstermek açısından da değer taşımaktadır.

Bu rapor, gençlerin sadece araştırma nesnesi değil, sosyal değişimin öznesi olarak konumlandırıldığı bir süreci belgelemektedir. Bu yönüyle, hem içerik hem yöntem açısından örnek teşkil etmesi ve benzer çalışmalara ilham vermesi beklenmektedir.

Yöntem

Bu araştırma, karma yöntem yaklaşımı ile yapılandırılmıştır. Bu yaklaşım, araştırma konusu olan akran zorbalığını çok boyutlu olarak ele almayı, hem sayısal değişkenler hem de katılımcı deneyimlerine dayalı bulgularla desteklemeyi amaçlamaktadır. Karma yöntem, özellikle toplumsal ve psikososyal meselelerde hem etkiyi ölçmek hem de bağlamsal derinlik sağlamak açısından etkili bir araç olarak kabul edilmektedir (Creswell & Plano Clark, 2017).

Nicel Veri Toplama Süreci

Ön Test ve Son Test Anketi: Nicel veriler, katılımcıların akran zorbalığı konusundaki bilgi, farkındalık ve tutum düzeylerinde oluşan değişimi ölçmek üzere geliştirilen ön test ve son test anketleri yoluyla elde edilmiştir. Bu anketler, 1 ("Hiç bilgim yok") ile 5 ("Konuyu çok iyi biliyorum/ Uygulayabiliyorum") arasında derecelendirilmiş 21 maddelik Likert tipi ölçek içermektedir. Katılımcılar, eğitimin başında ve sonunda bu anketleri doldurarak, programın etkisinin ölçülmesine olanak sağlamışlardır.

Memnuniyet Anketi: Araştırma sonunda uygulanan memnuniyet anketleri, katılımcıların sürece dair genel değerlendirmelerini, eğitim içeriklerine yönelik geri bildirimlerini ve öğrenme çıktıları üzerindeki öznel etkilerini ortaya koymuştur. Bu nicel veriler, Excel yazılımı kullanılarak analiz edilmiş; betimleyici istatistikler (ortalama, medyan, varyans) ve ön test-son test karşılaştırmaları üzerinden yorumlanmıştır.

Nitel Veri Toplama Süreci

Nitel veriler, katılımcıların zorbalıkla ilgili kişisel deneyimlerini, algılarını ve çözüm önerilerini daha derinlemesine anlamayı hedeflemiştir. Toplum temelli eylem odaklı araştırma (Community-Based Action Research) yaklaşımı doğrultusunda, gençlerin yalnızca bilgi sağlayıcı değil, aynı zamanda çözüm üretici aktörler olmaları desteklenmiştir.

Bu kapsamda kullanılan başlıca nitel veri toplama teknikleri şunlardır:

- **Yapılandırılmamış Odak Grup Görüşmeleri:** Katılımcıların zorbalık türlerine, tanıklık ettikleri olaylara, müdahale biçimlerine ve çözüm yaklaşımlarına dair görüşleri interaktif grup ortamında toplanmıştır.
- **Haritalama Çalışmaları:** Katılımcılar, zorbalığın sıklıkla yaşandığı fiziksel ve sosyal ortamları belirlemek amacıyla okul planları ve zaman çizelgeleri üzerinde haritalama yapmışlardır.
- **Empati Röportajları:** Zorba, mağdur ve tanık rollerine dair perspektifleri anlamaya yönelik bireysel derinlemesine görüşmeler yapılmıştır.
- **Senaryo Temelli Analizler:** Gerçek yaşamdan alınan veya kurgulanmış zorbalık örnekleri üzerinden katılımcıların değerlendirmeleri, çözüm önerileri ve duygusal tepkileri toplanmıştır.
- **Beyin Fırtınası Atölyeleri:** Katılımcıların zorbalıkla mücadeleye yönelik bireysel ve kolektif çözüm önerilerini geliştirmeleri için yürütülmüştür.

Nitel veriler, araştırma ekibi tarafından içerik analizi ve tematik analiz yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Görüşme ve etkinlik notları, araştırma protokolüne uygun şekilde kodlanmış; veriler, önceden belirlenmiş ve çalışmanın amaçları doğrultusunda şekillenen temalar çerçevesinde yorumlanmıştır.

Katılımcı Demografisi ve Örneklem Yaklaşımı

Araştırma, Türkiye'nin sosyo-kültürel ve coğrafi olarak farklılık gösteren beş ilinde (İstanbul, Ankara, Samsun, Hatay ve Şanlıurfa) gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya toplamda 92 lise öğrencisi katılım sağlamıştır. 92 öğrencinin 39'u 9. sınıf, 48'i 10. sınıf ve 5'i 11. sınıf öğrencisidir. Katılımcıların yaşları 14 ile 17 arasında değişmekte olup, yaş ortalaması 15,1'dir. Cinsiyet dağılımı açısından öğrencilerin %54'ü kız, %46'sı oğlandır.

Katılımcılar, amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Bu süreçte, öğrencilerin cinsiyet dengesi, sosyo-ekonomik durumları, kültürel arka planları ve okul türleri gibi faktörler dikkate alınmıştır. Okullarla iş birliği içerisinde yürütülen örneklem süreci, araştırmanın çeşitlilik ve kapsayıcılık ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların tümü için araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırma başlamadan önce hem katılımcılardan hem de velilerinden bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Katılımcılar, araştırma süresince diledikleri zaman çalışmadan çekilme hakkına sahiptir.

Her ilde kurulan Gençlik Danışma Kurulları, hem katılımcı belirleme sürecine katkı sunmuş hem de saha uygulamalarında gençlerin aktif rol almasını desteklemiştir. Bu kurullar, araştırmanın genç odaklı ve katılımcı doğasını güçlendiren önemli bir yapı taşı oluşturmuştur.

Çalışma boyunca öğrencilerin modülün her iki gününe katılımı da takip edilmiştir. Tablo 1'de her şehirdeki katılımcı sayıları ve günlük katılım durumları yer almaktadır. Bu tabloda, her şehirde en az bir gün eğitime katılan toplam katılımcı sayısı ile birinci gün, ikinci gün ve her iki güne eksiksiz katılım gösteren öğrenci sayıları karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Başlangıçta 80 öğrenciyle çalışma yürütülmesi planlanmış; ancak uygulama günlerinde çeşitli nedenlerle (öğrencilerin okula gelmemesi, hastalık, sınav haftası vb.) katılım sayısı 72 olarak gerçekleşmiştir. Bu nedenle, test analizleri iki gün boyunca her oturuma aktif olarak katılım sağlayan 72 öğrenci üzerinden yürütülmüştür.

Tablo 1. Şehir Bazlı Oturum Katılım Durumları

Şehir	En Az Bir Gün Eğitime Katılan Öğrenci Sayısı	1. Gün	2. Gün	Her İki Gün Eğitimlere Katılan Öğrenci Sayısı
Ankara	19	19	14	14
Hatay	21	19	19	17
Samsun	18	18	16	16
İstanbul	16	16	13	13
Şanlıurfa	18	16	14	12
Toplam	92	88	76	72

Program Uygulaması

Program Faaliyetlerinin Tanımı

Bu araştırma kapsamında yürütülen program faaliyetleri, katılımcı odaklı ve etkileşimli bir yapı üzerine kurgulanmıştır. Genç Hayat Vakfı'nın UNICEF iş birliğiyle geliştirdiği bu program, Türkiye'nin beş farklı ilinde (İstanbul, Ankara, Samsun, Hatay ve Şanlıurfa) yaşayan 14-17 yaş arası ergenlerin akran zorbalığına dair algılarını ve çözüm kapasitelerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Program, her biri yaklaşık 65 dakika süren ve iki güne yayılan toplam dört oturumdan oluşmaktadır. Her oturum, belirli öğrenme kazanımlarına, yapılandırılmış etkinliklere ve veri toplama araçlarına dayanmaktadır. Faaliyetlerin tümü, hem ölçülebilir bilgi artışını sağlamak hem de gençlerin çözüm üretme becerilerini geliştirmek üzere tasarlanmıştır.

Oturumlar ve Uygulama Adımları

1. Oturum: Akran Zorbalığı Hakkında Ne Biliyoruz

- Tanışma ve grup kurallarının belirlenmesi
- Zorbalık türleri, etkileri ve sık karşılaşılan örneklerin keşfi
- Haritalama çalışmalarıyla zorbalığın en sık yaşandığı zaman ve mekânların belirlenmesi
- Senaryo analizi yoluyla zorba, mağdur ve tanık rolleri üzerine tartışma

Kazanım: Katılımcıların zorbalığa dair bilgi düzeyinin ve tanıma becerisinin artırılması; çözüm odaklı düşünmeye hazırlık sağlanması.

2. Oturum: Roller ve İnsan Hakları Perspektifi

- Empati röportajları ile roller arası duygusal anlayış geliştirme
- Akran zorbalığının insan hakları bağlamında değerlendirilmesi
- Grup içi paylaşımlar aracılığıyla farkındalık kazanımı

Kazanım: Zorba, mağdur ve tanık rollerinin psikososyal boyutlarının anlaşılması ve insan hakları temelli bakış açısının içselleştirilmesi.

3. Oturum: Çözüm Önerileri ve İyi Uygulamalar

- Beyin fırtınası yöntemiyle çözüm önerileri geliştirme
- İyi örnek uygulamalarının tanıtımı ve analiz edilmesi
- Katılımcıların bireysel ve grup temelli çözüm yolları üretmesi

Kazanım: Katılımcıların akran zorbalığına karşı strateji geliştirme ve müdahale üretme becerilerinin desteklenmesi.

4. Oturum: Çözüm Önerilerinin Sunumu ve Değerlendirme

- Her grubun çözüm önerilerini sunması
- Sunulan önerilerin uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi
- Programın genel değerlendirmesi ve son-test uygulaması

Kazanım: Katılımcıların önerilerini sistematik olarak ifade etmeleri, eleştirel düşünceleri ve etki odaklı eylem planı oluşturma pratiği kazanmaları.

Bulgular

1. Tanışma ve Grup Kurallarının Oluşturulması

Oturumun başlangıcında, katılımcıların birbirini tanıması ve güvenli bir grup ortamı oluşturulması amacıyla tanışma etkinliği gerçekleştirilmiş ve ardından grup kuralları belirlenmiştir. Bu bölüm, katılımcıların sürece gönüllü katılımını teşvik etmek ve birbirine saygılı bir iletişim zemini oluşturmak açısından önemli bir başlangıç noktası olmuştur.

Grup kuralları belirlenirken tüm şehirlerde en sık tekrar eden ilkeler “birbirini dinlemek”, “söz kesmemek” ve “birbirimize saygılı olmak” olmuştur. Katılımcılar, güvenli bir grup ortamı oluşturma konusunda ortak bir eğilim göstermiş; fikirlerin serbestçe ifade edilmesi ve saygılı iletişim (örneğin birinin sözünü kesmemek, sırayla konuşmak, parmak kaldırarak konuşmak, birbirimize ve fikirlerimize saygı duymak) tüm gruplarda temel değerler arasında yer almıştır. İstanbul ve Ankara gruplarında ise bu temel kurallara ek olarak empatik yaklaşım, göz teması kurmak, kendini rahatça ifade etmek gibi daha duygu temelli ilkelerin grup kurallarına eklendiği görülmüştür.

2. Katılımcıların Bilgi ve Farkındalık Düzeylerine İlişkin Gözlemler

Bu bölümde, katılımcıların akran zorbalığına dair ön bilgi düzeylerini ölçmek ve zorbalığın tanımı ile türlerine ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla yöneltilen açık uçlu sorulara verdikleri yanıtlar analiz edilmiştir. Katılımcılar, “Akran zorbalığı ne demektir?”, “Hangi türleri vardır?”, “Bu türlere hangi davranışlar girer?” gibi sorulara bireysel yanıtlar vermiştir.

Ayrıca, katılımcıların bilgi ve tutum düzeylerindeki değişimi sayısal olarak değerlendirmek amacıyla eğitimin başında ve sonunda uygulanan farkındalık anketinin sonuçları da bu bölümde analiz edilmiştir.

2.1. Zorbalığın Tanımlanmasında Şehirler Arası Farklılıklar ve Ortak Eğilimler

Katılımcılara akran zorbalığıyla ilgili herhangi bir tür sınıflandırması sunulmadan, “Sizce akran zorbalığı nedir?” sorusu yöneltilmiştir. Verilen yanıtlara bakıldığında, zorbalık türlerinin tanımlar içinde ne ölçüde yer aldığı şehirler arasında anlamlı farklılıklar göstermektedir. Tüm gruplarda en sık ifade edilen davranış biçimleri sözel zorbalık kapsamında değerlendirilebilecek örneklerdir. “Küfür etmek”, “argo kelimeler kullanmak”, “dalga geçmek”, “kırıcı şakalar yapmak” gibi ifadeler, tüm şehirlerde öne çıkan ortak tanımlardır. Bu ifadelerin bir kısmı aynı zamanda ilişkisel zorbalığın kapsamına da girmekte; özellikle toplum önünde yapılan küçük düşürücü davranışlar hem sözel hem sosyal zorbalık özellikleri taşıyabilmektedir. Katılımcılar bu tür davranışları doğrudan zorbalık olarak tanımlamış ve akranları tarafından yapılan bu eylemleri rahatsız edici buldukları örnekler arasında göstermişlerdir. Bu durum, katılımcıların zorbalık tanımlarında özellikle sözel ve ilişkisel yönleri öne çıkardığını göstermektedir.

İlişkisel zorbalık, yapılan zorbalık tanımları içinde doğrudan en fazla İstanbul, Samsun, Ankara ve Hatay gruplarında yer bulmuştur. Örneğin Samsun grubunda “arkadaşlığı bittikten sonra her şeyi yüzüne vurmak” ya da “dış görünüşe göre yargılamak” gibi tanımlar, bireyler arası ilişkinin bozulmasıyla başlayan dışlayıcı davranışlara dikkat çekmektedir. İstanbul grubunda ise “kendine benzemediğini düşündüğü kişiyi incitmek” gibi dışlayıcı davranışlar örnek olarak verilmiştir. Hatay ve Ankara gruplarında da “insanların önünde küçük düşürmek”, “kusurunu açığa vurmak” gibi tanımlar, yine bu gruplardaki öğrencilerin zorbalığı ilişkisel anlamda tanımladığı örneklerdendir. Buna karşın, Şanlıurfa grubunun tanımlarında ilişkisel zorbalık örneğine rastlanmamıştır; bu gruptaki katılımcılar zorbalığı tanımlarken daha çok diğer zorbalık türlerine odaklanmıştır.

Fiziksel zorbalık, Şanlıurfa, Samsun, Hatay ve Ankara gruplarında açıkça tanımlanırken, İstanbul grubunda hiçbir katılımcı akran zorbalığını tanımlarken fiziksel zorbalığa dair örnek vermemiştir. “Vurmak”, “çıkışa çağırarak (kavgaya)”, “şiddet uygulamak” gibi ifadeler diğer gruplarda sıklıkla dile getirilmiş olsa da İstanbul’daki tanımlar daha çok duygusal sınır ihlalleri, rıza dışı davranışlar ve sözel incitme etrafında şekillenmiştir. Bu durum, İstanbul’daki katılımcıların daha çok sözel veya ilişkisel zorbalık türleriyle karşılaşmış olmalarından kaynaklanıyor olabilir.

Yapılan tanımlarda yalnızca Şanlıurfa grubunda siber zorbalığa doğrudan atıfta bulunulmuştur. Katılımcılardan biri, “Instagram’da kötü mesajlar yazmak”, “telefonla küfür etmek” gibi örnekler vererek dijital ortamda gerçekleşen davranışları zorbalık kapsamında değerlendirmiştir. Diğer şehirlerdeki katılımcılar zorbalık tanımlarında siber ortama dair herhangi bir örnek vermemiştir. Bu durum zorbalık denince ilk akla gelen davranış biçimleri arasında yer almadığını düşündürmektedir, ancak eğitim oturumlarının ilerleyen süreçlerinde katılımcılar siber zorbalık ile ilgili bilgilerini aktarmışlardır. Özellikle Ankara ve Şanlıurfada panel uygulamasından kişisel bilgilerin alınması ile ilgili örnekler sıklıkla yer verilmiştir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcıların akran zorbalığı tanımlarında en çok sözel zorbalık türüne ait davranışlara yer verdikleri görülmektedir. Bu ifadelerin önemli bir kısmı aynı zamanda ilişkisel zorbalık kapsamında da değerlendirilebilecek örnekler içermektedir. Fiziksel zorbalık dört şehirde tanımlanırken, yalnızca İstanbul grubunda fiziksel bir örneğe yer verilmemiştir. Siber zorbalık ise yalnızca Şanlıurfa grubundaki bazı tanımlarda dolaylı olarak ifade edilmiştir. Bu dağılım, zorbalık algısının şehirler arasında farklılaştığını ve bazı türlerin daha görünür ya da öncelikli olarak tanımlandığını göstermektedir.

2.2. Akran Zorbalığı Farkındalık Anketi

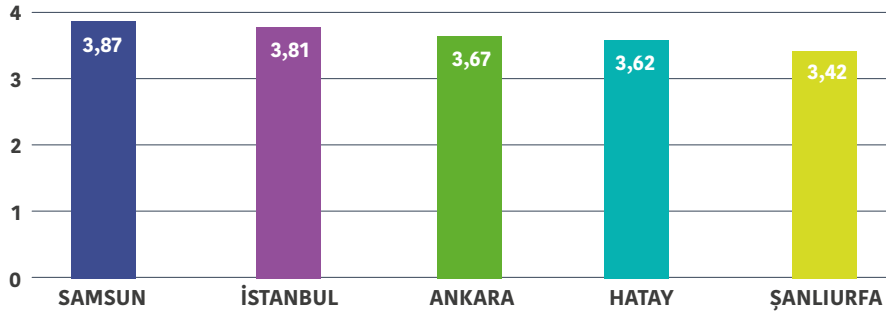
2.2.1. Ön Test Sonuçları

Zorbalık kavramına dair bireysel tanımların paylaşıldığı bölümün ardından, katılımcıların bilgi düzeyini ölçmek amacıyla yapılandırılmış bir ön test uygulaması gerçekleştirilmiştir. Anket, zorbalığın tanımı, türleri, etkileri ve zorbalıkla baş etme yollarına ilişkin algıları ölçmeyi amaçlayan 21 maddelik bir formdan oluşmuştur. Katılımcılardan, her bir ifadeye 1 (Kesinlikle Katılmıyorum) ile 5 (Kesinlikle Katılıyorum) arasında Likert tipi ölçekle yanıt vermeleri istenmiştir.

Anket formunda başlangıçta yer alan “Zorbalık genellikle fark edilmesi kolay bir durumdur.” ifadesi, uygulama sürecinde yeniden değerlendirildiğinde içeriksel olarak yorumlara açık olduğu ve katılımcılar tarafından farklı şekillerde anlaşılabilirdiği görülmüştür. Özellikle zorbalığın türüne bağlı olarak bu ifadenin hem doğru hem yanlış biçimlerde algılanabileceği düşünülerek, değerlendirme sürecine dahil edilmemesine karar verilmiştir. Bu maddeye ilişkin sonuçlar analiz kapsamı dışında bırakılmıştır. Sonuç olarak analiz süreci 20 madde üzerinden yürütülmüştür.

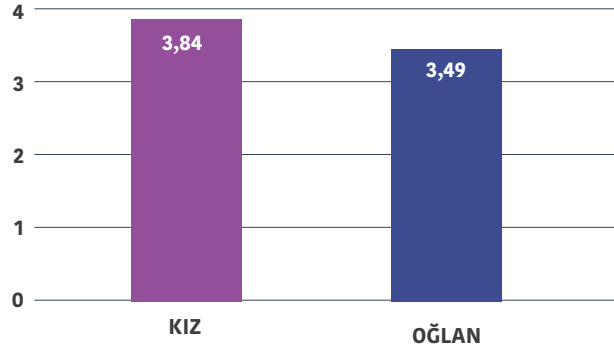
Ön test uygulamasına toplam 88 öğrenci katılmıştır. Anketin bazı maddeleri katılımcılar tarafından boş bırakıldığından, ortalamalar her bir katılımcının cevapladığı soru sayısına göre hesaplanmış ve “ön test ortalaması = toplam puan / cevaplanan madde sayısı” formülü esas alınmıştır. Bu yaklaşımla hesaplanan test skorlarına göre, katılımcıların genel farkındalık düzeyi orta-üst seviyede seyretmiştir. En düşük bireysel skor 2,31, en yüksek skor ise 4,65 olarak hesaplanmıştır.

Şehir bazlı ortalamalara bakıldığında, en yüksek skor Samsun grubunda (3,87), en düşük skor ise Şanlıurfa grubunda (3,42) gözlemlenmiştir. Diğer şehirlerde ortalama skorlar İstanbul’da 3,81, Ankara’da 3,67 ve Hatay’da 3,62 olarak hesaplanmıştır (Şekil 1). Bu dağılım, Samsun ve İstanbul’da zorbalık kavramına ilişkin bilgi ve farkındalık düzeyinin daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Şekil 1. Şehir Bazında Ön Test Ortalama Skorları

Cinsiyete göre ortalamalar incelendiğinde, kız öğrencilerin ön test puan ortalamasının 3,84, oğlan öğrencilerin ise 3,49 olduğu görülmektedir (Şekil 2). Bu fark, zorbalıkla ilgili bilgi düzeyleri veya kavrama duyarlılığı açısından cinsiyet temelli farklılıklar olabileceğine işaret etmektedir.

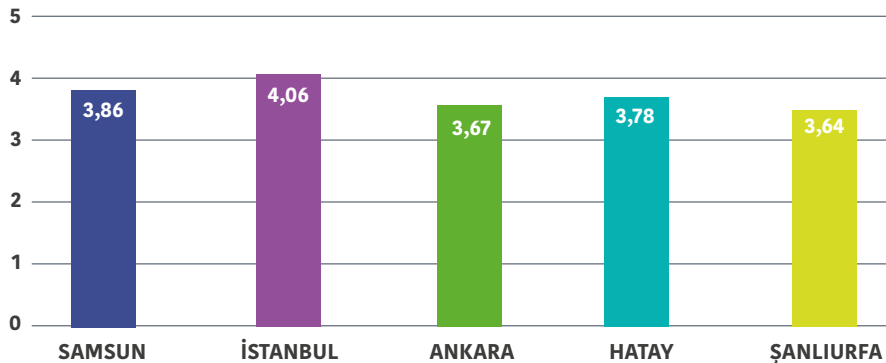

Şekil 2. Cinsiyete Göre Ön Test Ortalama Skorları st Ortalama Skorları

2.2.2. Son Test Sonuçları

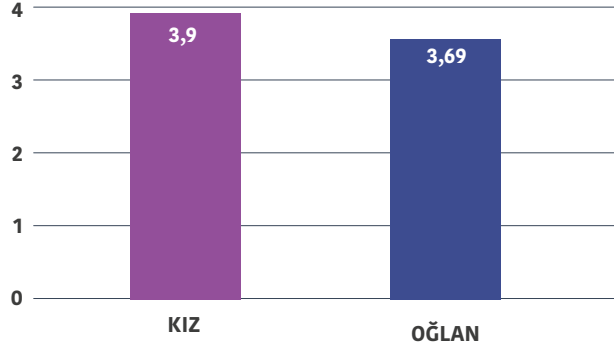
Oturumun sonunda uygulanan son test çalışmasına, ön teste de katılmış olan 67 öğrenci katılım göstermiştir. Katılımcıların son testteki ortalama skorları, tıpkı ön testte olduğu gibi cevaplanan madde sayısına göre hesaplanmış ve değerlendirme süreci bu doğrultuda yürütülmüştür. Bu hesaplama göre, en düşük bireysel skor 2,47, en yüksek skor ise 4,90 olarak belirlenmiştir. Genel sonuçlar, katılımcıların oturum süresince zorbalıkla ilgili bilgi ve farkındalık düzeylerinde artış yaşadıklarını göstermektedir.

Şehirler bazında değerlendirildiğinde, en yüksek ortalama skor İstanbul grubunda (4,06) gözlemlenmiş, onu Samsun (3,86) ve Hatay (3,78) grupları takip etmiştir. Ankara ve Şanlıurfa gruplarında ise ortalamalar birbirine oldukça yakın seyretmiş, sırasıyla 3,67 ve 3,64 olarak hesaplanmıştır (Şekil 3). Bu sonuçlar, farklı şehirlerdeki grupların kazanımlarında küçük ölçekli farklılıklar olduğunu göstermektedir.

Şekil 3. Şehir Bazında Son Test Ortalama Skorları

Cinsiyet temelli dağılıma bakıldığında, kız öğrencilerin ortalama skoru 3,90, oğlan öğrencilerin ortalaması ise 3,69 olarak hesaplanmıştır (Şekil 4). Bu durum, ön testte olduğu gibi son testte de kız öğrencilerin bilgi düzeylerinin bir miktar daha yüksek olduğunu göstermektedir.

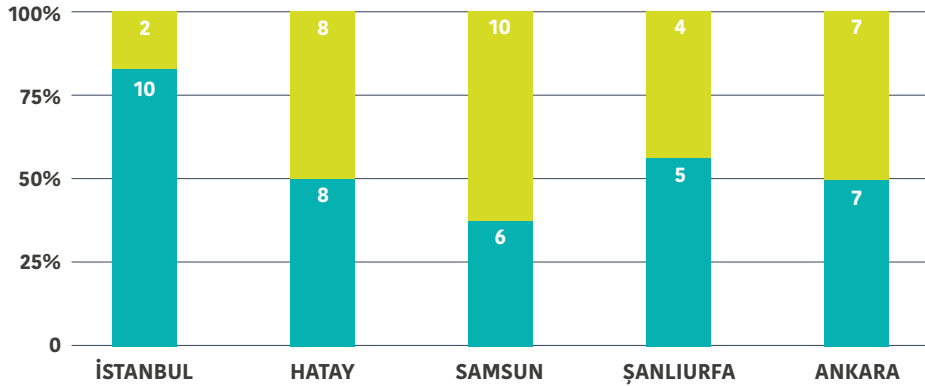

Şekil 4. Cinsiyete Göre Son Test Ortalama Skorları

2.2.3. Ön ve Son Test Karşılaştırmalı Değerlendirme

Ön test ve son test uygulamalarına katılım gösteren 67 öğrenciye ait veriler karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Katılımcıların ön testteki ortalama skoru 3,67 iken, son test ortalaması 3,82'ye yükselmiştir. Bu artış, genel olarak eğitim süreci sonunda zorbalıkla ilgili farkındalık düzeyinde bir gelişme olduğunu göstermektedir. Değerlendirme sonucunda, bu öğrencilerden 37'sinde skor artışı gözlemlenirken, 30 katılımcıda herhangi bir artış görülmemiştir.

Şehir bazında hem ön test hem de son teste katılan katılımcıların sonuçlarına bakıldığında, İstanbul grubundaki 12 öğrenciden 10'unun; Hatay grubundaki 16 öğrenciden 8'inin, Ankara grubundaki 14 öğrenciden 7'sinin, Samsun grubundaki 16 öğrenciden 6'sının ve Şanlıurfa grubundaki 9 öğrenciden 5'inin skorunda artış kaydedilmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Şehirlere Göre Ön-Son Test Skor Artışı

Bu dağılım, eğitimin her katılımcı üzerinde aynı etkiyi göstermediğini; gelişim düzeyinin şehirler arasında ve bireyler düzeyinde farklı olabileceğini göstermektedir. Bu farklar, katılımcıların önceki bilgi düzeyi, öğrenme biçimi veya etkinliklere katılım motivasyonu gibi birçok faktörden etkilenmiş olabilir.

2.3. Zorbalık Türlerine İlişkin Farkındalık: Tanıma ve Eşleştirme

Katılımcıların zorbalık türlerine dair bilgi düzeylerini değerlendirmek amacıyla oturum sırasında iki aşamalı bir etkinlik gerçekleştirilmiştir. İlk olarak, katılımcılara “Sizce akran zorbalığının türleri var mıdır, varsa kaç tane vardır?” sorusu yöneltilmiş; ardından, farklı davranışların yer aldığı kartlar gösterilerek bu davranışların hangi zorbalık türüne ait olduğunu düşündükleri sorulmuştur.

Katılımcılara yöneltilen “Sizce akran zorbalığının türleri var mıdır? Varsa kaç tane vardır?” sorusu ile zorbalığın çeşitliliğine dair farkındalık düzeyleri değerlendirilmiştir. Tüm şehirlerdeki yanıtlar incelendiğinde, katılımcıların büyük çoğunluğu zorbalığın birden fazla türü olduğunu ifade etmiş, ancak bu türleri isimlendirme konusunda bazı farklılıklar gözlemlenmiştir.

Fiziksel ve sözel zorbalık, tüm gruplarda en sık dile getirilen türler olmuştur. İlişkisel (sosyal) ve siber zorbalık ise bazı katılımcılar tarafından açıkça ifade edilse de birçok katılımcı bu türleri ya farklı kavramlarla tanımlamış (ör. “duygusal”, “psikolojik”, “toplumsal”) ya da hiç belirtmemiştir. Örneğin İstanbul, Ankara ve Samsun gruplarında sosyal zorbalık açıkça ifade edilirken, bazı katılımcıların bu türü “toplum baskısı”, “dışlamak”, “arkadaş gruplarından ayırmak” gibi ifadelerle tanımladığı görülmüştür. Şanlıurfa grubunda ise diğer gruplardan farklı olarak “cinsel zorbalık” şeklinde bir ibarenin dile getirilmesi dikkat çekmiştir.

Zorbalık türlerine ilişkin kavramsal farkındalığı değerlendirmek amacıyla, katılımcılara farklı zorbalık biçimlerini temsil eden görsel kartlar gösterilmiştir. Katılımcılardan, her görselin hangi zorbalık türünü yansıttığını belirtmeleri istenmiştir.

Fiziksel, sözel ve siber zorbalığa dair görseller, neredeyse tüm gruplar tarafından yüksek doğrulukla tanımlanmıştır. Örneğin, iki kişinin fiziksel çatışma yaşadığı görsellerin yorumlanmasında tüm gruplarda ortaklık gözlemlenmiştir. Katılımcılar bu tür davranışları doğrudan tanımlayabilmiş ve zorbalık türleriyle eşleştirmekte zorlanmamıştır.

Buna karşılık, ilişkisel/sosyal zorbalığa ait görsellerde bazı karışıklıklar yaşanmıştır. Özellikle grup içi dışlama, arkasından gülme veya dedikodu gibi dolaylı şiddet içeren durumların yer aldığı görseller bazı gruplar tarafından “duygusal” ya da “sözel” olarak tanımlanmıştır. Örneğin İstanbul ve Samsun gruplarında bazı katılımcılar, ilişkisel zorbalık görsellerini sözel zorbalık olarak değerlendirmiştir. Bu durum, yalnızca kavramsal farkındalığın değil, aynı zamanda kullanılan görsel materyalin doğasının da etkili olabileceğini göstermektedir. Zorbalık eylemini yansıtan görseller tek bir anı gösterdiğinden, davranışın bağlamsal içeriği katılımcıların yorumuna açık hale gelmiştir. Örneğin, bir görselde bir öğrencinin başka bir öğrenciyi parmağıyla işaret ettiği ve diğerlerinin güldüğü bir sahne yer almakta; bu sahne bazı katılımcılar tarafından “ilişkisel zorbalık” bazıları tarafından ise “sözel zorbalık” olarak değerlendirilmiştir. Bu tür görsellerin tekil karelerden oluşması ve sürece dair ipucu vermemesi, özellikle örtük ya da dolaylı zorbalık biçimlerinin tanınmasını zorlaştırmış olabilir.

Dolayısıyla, bazı yanıt farklılıkları, bilgi eksikliğinden değil, görsel materyalin çoklu yoruma açık yapısından kaynaklanmış olabilir.

2.4. Zorbalık Olaylarında Rollere Dair Farkındalık

Görsellerde yer alan zorbalık davranışlarının türlerine dair öğrencilerden bilgi alındıktan sonra öğrencilere “Görsellerde yer alan kişilerin ne gibi rolleri olabilir?” sorusu yöneltilmiştir.

Tüm şehirlerde yapılan tartışmalarda, katılımcıların genel olarak akran zorbalığında yer alan kişilerin farklı rollere sahip olabileceğini belirttiği görülmüştür. Katılımcılar “zorbalığı yapan”, “zorbalığa maruz kalan” ve “tanık olan” gibi temel roller tanımlayabilmişlerdir. Özellikle Ankara, Hatay, Şanlıurfa ve Samsun gruplarında bu üçlü rol açık biçimde ifade edilmiştir.

3. Katılımcıların En Çok Karşılaştıkları Zorbalık Türleri

Katılımcılara, günlük yaşamlarında en sık karşılaştıkları veya tanıklık ettikleri akran zorbalığı türünün ne olduğu sorulmuştur. Bu soru ile katılımcıların kişisel gözlemlerine dayalı olarak hangi türlerin daha yaygın algılandığı değerlendirilmiştir.

İstanbul, Hatay, ve Ankara’da, sözel zorbalık katılımcılar tarafından en sık karşılaşılan zorbalık türü olarak ifade edilmiştir. İstanbul grubunda katılımcıların büyük çoğunluğu sözel zorbalığı öne çıkarırken, bazı katılımcılar ilişkisel zorbalığa da dikkat çekmiştir. Ankara grubunda 7 katılımcı sözel, 2 katılımcı fiziksel ve 2 katılımcı siber zorbalığa en çok tanık olduğunu belirtmiştir; ilişkisel zorbalığı işaret eden olmamıştır. Hatay grubunda ise sözel (12 kişi) ve fiziksel (11 kişi) zorbalık neredeyse eşit düzeyde dile getirilmiş, 3 katılımcı siber zorbalıktan bahsetmiştir. Şanlıurfa

grubunda ise diğer gruplardan farklı olarak 9 katılımcı siber, 7 katılımcı fiziksel, 5 katılımcı sözel ve 2 katılımcı ilişkisel zorbalıkla karşılaştığını belirtmiştir.

Samsun grubuna ait veri bu soruya ilişkin yeterli ölçüde toplanamamıştır; bu nedenle analiz dışı bırakılmıştır.

Bu dağılım, şehirlerin genelinde sözel zorbalığın en yaygın zorbalık biçimi olarak algılandığını, ancak bazı gruplarda fiziksel ya da siber zorbalığın da dikkat çekici düzeyde görünür olduğunu göstermektedir. Özellikle Şanlıurfa grubunda siber zorbalığa verilen yüksek yanıt sayısı, dijital ortamlardaki zorbalık davranışlarının bazı katılımcı gruplarında daha fazla öne çıktığını düşündürmektedir.

4. Zorbalığın En Sık Karşılaşıldığı Mekânlar

Bu bölümde, katılımcıların zorbalıkla en sık karşılaştıkları mekânlara dair algılarını değerlendirmek amacıyla uygulanan pano etkinliğinin sonuçları sunulmaktadır. Etkinlikte katılımcılardan, zorbalıkla karşılaştıkları ya da tanıklık ettikleri yerleri belirlemeleri istenmiştir. Her katılımcı, gördüğü zorbalık deneyimlerinin sıklığını ifade etmek üzere ilgili alanlara 1, 2 ve 3 numaralı stickerlar yapıştırmıştır. Bu sayısal kodlar sırasıyla en sık karşılaşılan (1), orta sıklıkta karşılaşılan (2) ve daha az sıklıkta karşılaşılan (3) mekânları temsil etmiştir. Katılımcılar yalnızca mağdur oldukları durumları değil, tanık oldukları zorbalık olaylarını da dikkate alarak yanıt vermeye teşvik edilmiştir.

Bu veriler doğrultusunda, Türkiye’nin beş farklı ilinden elde edilen sonuçlar derlenmiş ve şehir bazında ağırlıklı puanları gösteren karşılaştırmalı bir tablo oluşturulmuştur (Tablo 2)

Tablo 2. Şehir Bazlı Zorbalık Mekânları Değerlendirme Tablosu

Kategori	Seçenek	Ankara	Hatay	İstanbul	Samsun	Şanlıurfa	Toplam Puan
Okullar ve Eğitim Kurumları	Sınıf Ortamı	20	7	12	41	49	129
Sosyal Çevre	Arkadaş Grupları	9	26	21	9	10	75
Çevrim İçi Ortamlar	Sosyal Medya	10	13	15	19	5	62
Okullar ve Eğitim Kurumları	Okul Bahçesi	6	31	11	4	9	61
Halka Açık Alanlar	Parklar	3	9	10	4	7	33
Çevrim İçi Ortamlar	Çevrim İçi Oyunlar	7	6	0	10	9	32
Okullar ve Eğitim Kurumları	Tuvaletler ve Giyinme Odaları	14	5	2	6	2	29

Katılımcıların zorbalıkla en sık karşılaştıkları mekânlara ilişkin verdiği yanıtlar analiz edildiğinde, “Okullar ve Eğitim Kurumları” kategorisinden “Sınıf Ortamı”nın en yüksek puanı aldığı görülmüştür. Özellikle Samsun (41) ve Şanlıurfa (49) gruplarından gelen puanlar bu alanın ön planda olduğunu göstermektedir. Aynı kategoriden “Okul Bahçesi” de öğrencilerin fiziksel etkileşimin daha serbest yaşandığı bir alan olarak öne çıkmış, Hatay’da alınan yüksek puan (31) dikkat çekmiştir. Tuvaletler ve giyinme odaları, diğer alanlara göre görece denetimsiz alanlar olarak karşımıza çıkmakta, bazı şehirlerde hiç tercih edilmemesine rağmen Ankara’da (14) öne çıkmaktadır. Bu bulgular, zorbalığın en çok okul içindeki etkileşim alanlarında gerçekleştiğini ortaya koyarken; şehirler arasında özellikle sınıf, bahçe ve tuvalet gibi mekânlara atfedilen risk düzeylerinin belirgin biçimde farklılaştığını da göstermektedir.

“Arkadaş Grupları” ise akran zorbalığına uğranan mekanlar arasında ikinci sırada yer almaktadır. Bu sonuç, zorbalık olaylarının yalnızca okul mekânlarına özgü olmadığını, sosyal çevreleri içinde de sıkça yaşanabildiğini göstermektedir.

“Sosyal Medya” üçüncü sırada yer alarak dijital ortamlardaki zorbalık riskinin güçlü bir biçimde fark edildiğini göstermiştir. Özellikle Samsun ve İstanbul’daki yüksek puanlar (19 ve 15), bu ortamlarda maruz kalınan ya da tanıklık edilen zorbalık biçimlerinin yaygınlığını ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, “Çevrim İçi Oyunlar” da çevrimiçi etkileşim içeren ortamlarda yaşanan zorbalık deneyimlerine işaret etmiş; özellikle Samsun grubunda öne çıkan puan (10), bu tür dijital platformların da dikkatle ele alınması gerektiğini göstermektedir.

5. Zorbalığın En Sık Karşılaşıldığı Zamanlar

Bu bölümde, katılımcıların zorbalıkla en sık karşılaştıkları zamanlara dair algılarını değerlendirmek amacıyla uygulanan pano etkinliğinin sonuçları sunulmaktadır. Etkinlikte katılımcılardan, zorbalıkla karşılaştıkları ya da tanıklık ettikleri zamanları belirlemeleri istenmiştir. Her katılımcı, gördüğü zorbalık deneyimlerinin sıklığını ifade etmek üzere ilgili alanlara 1, 2 ve 3 numaralı etiketler yapıştırmıştır. Bu sayısal kodlar sırasıyla en sık karşılaşılan (1), orta sıklıkta karşılaşılan (2) ve daha az sıklıkta karşılaşılan (3) zamanları temsil etmiştir. Katılımcılar yalnızca mağdur oldukları durumları değil, tanık oldukları zorbalık olaylarını da dikkate alarak yanıt vermeye teşvik edilmiştir.

Bu veriler doğrultusunda, Türkiye’nin beş farklı ilinden elde edilen sonuçlar derlenmiş ve şehir bazında ağırlıklı puanları gösteren karşılaştırmalı bir tablo oluşturulmuştur (Tablo 3)

Tablo 3. Şehir Bazlı Zorbalık Zamanları Değerlendirme Tablosu

Kategori	Seçenek	Ankara	Hatay	İstanbul	Samsun	Şanlıurfa	Toplam Puan
Okullar Saatleri	Okul Çıkış Saatleri	6	44	23	12	28	113
Özel veya Hassas Anlar	Fiziksel Görünüş ve Kimlik Konuları	11	12	27	6	5	61
Aile İçi Zamanlar	Evde Yoğun Stres Zamanları	3	1	20	19	8	51
Okullar Saatleri	Ders Araları	7	9	7	6	12	41
Okul Dışı Zamanlar	Okul Etkinlikleri Sırasında	11	1	12	5	6	35
Okul Dışı Zamanlar	Rekabetin Yüksek Olduğu Anlar	6	0	1	5	18	30
Okullar Saatleri	Ders Sırasında	9	4	0	10	0	23
Okullar Saatleri	Ders Giriş Çıkışları	5	12	1	0	0	18
Özel veya Hassas Anlar	Ortama Yeni Katılım Sağlandığında	2	0	10	2	4	18

Katılımcıların zorbalıkla en sık karşılaştıkları zaman dilimlerine dair verdiği yanıtlar incelendiğinde, en yüksek puanı “Okul Çıkış Saatleri” seçeneğinin aldığı görülmektedir (113 puan). Bu bulgu, öğrencilerin denetimin azaldığı, görece daha serbest hareket edebildikleri zamanlarda zorbalıkla daha fazla karşılaştıklarını düşündüklerini ortaya koymaktadır. Özellikle Hatay (44) ve Şanlıurfa (28) gruplarında bu zaman diliminin çok daha belirgin biçimde öne çıktığı gözlemlenmiştir. Toplam puanlar açısından ikinci sırada “Fiziksel Görünüş ve Kimlik Konuları” (61 puan) yer almıştır. İstanbul grubunun bu başlık altında verdiği yüksek puan (27), özellikle kimlik ve dış görünüme dair hassasiyetlerin büyük şehirlerde daha görünür olabileceğine işaret etmektedir.

Diğer yandan, “Evde Yoğun Stres Zamanları” (51 puan) ve “Ders Araları” (41 puan) gibi hem aile içi hem de okul içi geçiş anları, zorbalığın gerçekleştiği önemli aralıklar olarak öne çıkmıştır. Bu durum, öğrencilerin yalnızca birebir etkileşim değil, aynı zamanda psikolojik olarak daha savunmasız hissettikleri dönemlerde de zorbalığa açık olduklarını düşündüklerini göstermektedir.

Kategorik açıdan değerlendirildiğinde, “Okul Saatleri” başlığı altındaki zaman türlerinin (örneğin “Ders Araları”, “Ders Sırasında”, “Giriş/Çıkışlar”) oldukça yüksek puanlar aldığı görülmektedir. Benzer şekilde, “Okul Dışı Zamanlar” da (özellikle “Okul Etkinlikleri Sırasında” ve “Rekabetin Yüksek Olduğu Anlar”) dikkat çeken diğer zaman aralıklarıdır.

Genel olarak değerlendirildiğinde, katılımcılar zorbalığın yalnızca okul saatleriyle sınırlı olmadığını; ev içi duygusal yüklerin, fiziksel görünüme dair hassasiyetlerin ve grup dinamiklerinin zorbalık riskini artırdığını ifade etmişlerdir. Şehirler arasında bazı zaman dilimlerinin (örneğin Şanlıurfa’da “Rekabetin Yüksek Olduğu Anlar”, İstanbul’da “Fiziksel Görünüş ve Kimlik Konuları”) öne çıkması, yerel dinamiklerin zorbalık algısını doğrudan etkileyebileceğini göstermektedir.

6. Senaryo Çalışması Bulguları

Modülün bu aşamasında katılımcılar, kendilerine sunulan örnek olaylarda yer alan zorbalık türünü tanımlamış, olayda kimlerin zorbalık yapan, kimlerin mağdur ya da tanık rollerinde olduğunu belirlemiş, zorbalığa maruz kalan kişinin nasıl hissedebileceği üzerine düşünmüş ve son olarak olayın daha sağlıklı şekilde çözümlenebilmesi için alternatif olumlu davranışlar önermiştir.

Genel olarak zorbalık türlerinin tanımlanması ve rollerin (zorba, mağdur, tanık) ayırt edilmesi başarıyla gerçekleştirilmiş olsa da, bazı örneklerde zorbalığı meşrulaştıran ya da sorumluluğu mağdura yükleyen ifadeler dikkat çekmiştir. Örneğin, Ankara grubunda gözlük taktığı için zorbalığa uğrayan bir öğrenciye ilişkin “lens takabilirdi” çözüm önerisi getirilmiş; bu yaklaşım, mağdurun görünüşünü değiştirmesini bir çözüm gibi sunarak zorbalığın altında yatan tutumlara dair eleştirel düşüncenin eksikliğini ortaya koymuştur. Benzer şekilde, İstanbul grubunda aynı senaryoya ilişkin “mağdur abartmış olabilir”, “zorbalığa uğramak karakter geliştirir” gibi yorumlar, zorbalığın etkilerini küçümseyen ya da normalleştiren bakış açılarını yansıtmaktadır.

Şanlıurfa ve Hatay gruplarında, çatışmalı senaryolarda tarafların birbirlerine uyguladığı davranışlar karşılıklı olarak değerlendirilememiş; örneğin zorbalığa maruz kalan öğrencinin karşılığında zorba kişinin saçını çekme davranışı bazı katılımcılar tarafından yalnızca bir savunma mekanizması olarak görülmüş, karşılıklı zorbalık durumu çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Ayrıca, bazı şehirlerde özellikle öfke tepkilerinin ya da şiddetle karşılık verme eğilimlerinin çözüm olarak dile getirildiği görülmüştür. Örneğin Şanlıurfa’da, “yumruk atabilirdi” ya da “ben olsam vururdum” gibi ifadeler alternatif olumlu davranış önerisi olarak sunulmuştur.

Genel olarak bu bulgular, senaryo temelli öğrenme etkinliklerinin sadece bilgi düzeyini değil, aynı zamanda katılımcıların değer yargılarını, sosyal problem çözme becerilerini ve empati kurma kapasitelerini de açığa çıkardığını göstermektedir.

7. Empati Röportajı Etkinliği Bulguları

Katılımcı Odaklı Akran Zorbaliğı Modülü’nün 2. oturumunda gerçekleştirilen “Empati Röportajları” ve “İnsan Hakları Perspektifinden Akran Zorbaliğı” etkinlikleri, katılımcıların akran zorbalığına dair bakış açılarının detaylıca değerlendirilmesine imkân sağlamıştır. Katılımcı gruplar ile yürütülen yapılandırılmış etkinliklerde, gençlerin akran

zorbaliğına ilişkin gözlemleri, deneyimleri, duyguları ve müdahale biçimleri belirlenmiştir. Empati Röportajı etkinliğı kapsamında katılımcılar çift olarak gruplandırılmış ve birbirlerine akran zorbalığı ile ilgili deneyimlerini soran röportaj kartları aracılığıyla veri toplanmıştır. İnsan Hakları Perspektifinden Akran Zorbaliğı etkinliğı ise katılımcıların akran zorbalığını hak temelli yaklaşım çerçevesinde değerlendirmeleri ve zorbalığın gençler üzerindeki çok boyutlu etkilerini (fiziksel, psikolojik, sosyal ve akademik) bütüncül bir şekilde değerlendirmelerine olanak sağlamıştır.

7.1. Gözlemlenen Zorbalık Olayları ve Türleri

Katılımcıların gözlemledikleri akran zorbalığı olaylarına ilişkin anlatımları incelendiğinde, dört temel zorbalık türünün (fiziksel, sözel, ilişkisel/sosyal ve siber) hepsine dair örneklerin bulunduğu görülmektedir. Ancak sözel zorbalık ve fiziksel zorbalık vakalarına daha sık tanıklık ettikleri fark edilmektedir.

Katılımcıların en sık bildirdiğı zorbalık türü, sözel zorbalıktır. Özellikle dış görünüş ile ilgili alay etme (fiziksel özellikler, kilo, gözlük takma, kulaklar, saç şekli, boy vb.) konusunda çok sayıda örnek verilmiştir. “Dört göz” gibi lakaplar takma, konuşma şekliyle (özellikle peltek konuşma) dalga geçme ve aşağılayıcı sözler söyleme yaygın olarak bildirilen sözel zorbalık davranışlarıdır.

Fiziksel zorbalık örnekleri arasında itme, düşürme, tuvalette sıkıştırma, kavga etme, dövme gibi durumlar yer almaktadır. Katılımcıların anlatımlarında özellikle okul çıkışları veya teneffüs zamanları gibi yetişkin gözetiminin az olduğu anlarda fiziksel zorbalığın daha sık yaşandığı görülmektedir.

Sosyal dışlama, gruplaşma ve arkadaşlık ilişkilerini manipüle etme konusundaki zorbalık örnekleri de katılımcı yanıtlarında sıkça yer almaktadır. “Bir arkadaşımın başka bir arkadaşımı top oynarken dışlaması”, “iki kızın arasını bozma ve dışlama” gibi örnekler dikkat çekmektedir.

Siber zorbalığa ilişkin örnekler daha az olmakla birlikte, hesap çalma, kişisel fotoğrafları yayma tehdidi, sahte hesap açma, fotoğraf paylaşma gibi durumlar bildirilmiştir. Bir örnekte “arkadaşımın hesabını çalıp, sevgilisiyle olan fotoğraflarını para vermezse yaymakla tehdit ettiler” şeklinde ciddi bir siber zorbalık vakası anlatılmıştır.

İllere göre zorbalık türleri incelendiğinde, İstanbul’da tuvalette sıkıştırma gibi fiziksel zorbalık örnekleri ve sosyal medya üzerinden fotoğrafların alınıp farklı isimle hesap açılması şeklinde siber zorbalık; Ankara’da gözlük takma, kilo ve dış görünüş üzerinden yapılan sözel zorbalık; Hatay’da merdivenden itme, kavga etme gibi fiziksel şiddet ve kişisel video/fotoğrafları yayma tehdidi içeren siber zorbalık; Samsun’da fiziksel görünüş ve peltek konuşma tarzıyla dalga geçme, kulaklar üzerinden alay etme şeklinde sözel zorbalık; Şanlıurfa’da ise fiziksel zorbalık ve dijital oyunlarda yanlış hareket yapıldığında küfür ve hakarete maruz kalma şeklinde siber zorbalık vakaları bildirilmiştir.

7.2. Yaş, Cinsiyet ve Ortam Faktörleri

Zorbalık olaylarının gerçekleştiğı ortamlar incelendiğinde, okul içi mekanlar (sınıf, tuvalet, kantin) ve okul çıkışları ön plana çıkmaktadır. Özellikle tuvaletler, yetişkin gözetiminin daha az olduğu bir alan olarak, zorbalık için “güvenli” bir ortam olarak algılanıyor olabilir.

Bazı anlatımlarda zorbalığın geçmiş yıllardaki (ilkokul, ortaokul) deneyimlere ait olduğu, bazılarında ise mevcut durumları yansıttığı görülmektedir. Katılımcıların zorbalık olaylarını anlatırken zorba ve mağdur rolündeki kişilerin cinsiyetlerinin genellikle aynı olduğu görülmektedir; kızlar kızlara, oğlanlar oğlanlara zorbalık etmektedir. Ancak, karma örnekler de bulunmaktadır.

Araştırmaya katılan beş ildeki öğrencilerin gözlemledikleri zorbalık olayları türsel olarak benzerlik gösterse de iller arasında bazı zorbalık türlerinin daha yaygın olduğu görülmektedir. Dış görünüş ve fiziksel özelliklerle ilgili sözel zorbalık tüm illerde yaygın olmakla birlikte, İstanbul, Hatay ve Şanlıurfa’da fiziksel zorbalık, Ankara’da dış görünüşle ilgili sözel zorbalık, Samsun’da konuşma biçimiyle ilgili sözel zorbalık daha fazla rapor edilmiştir.

7.3. Olayların Duygusal Etkileri ve Düşünsel Yansımaları

Zorbalık olaylarına tanık olan katılımcıların bu deneyimlerden duygusal ve düşünsel olarak etkilendikleri yanıtlardan açıkça görülmektedir. Katılımcıların çoğu tanık oldukları zorbalık olaylarından olumsuz etkilendiklerini belirtirken,

bazılarının “etkilenmedim” veya “nötr kaldım” gibi tepkiler verdiği de fark edilmektedir. Tanık olmanın etkisi, katılımcının olayı içselleştirme düzeyi, empati kurma kapasitesi ve kişisel değerlerine bağlı olarak değişmektedir.

Katılımcıların yaşadıkları duygusal etkiler arasında en sık bildirilenler üzüntü (“üzüldüm”, “kötü hissettim”), empati (“empati yaptım”, “kendimi o kişinin yerine koydum”), öfke (“sinirlendim”, “kızgınlık hissettim”) ve çaresizlik olarak ortaya çıkmıştır. Düşünsel yansımalar incelendiğinde ise davranış değişikliği yönünde düşünme (“keşke yardım etseydim”, “bir daha olursa müdahale edeceğim”), farkındalık kazanma (“insanların ne kadar acımasız olduğunu gördüm”), çözüm odaklı düşünme (“konuşarak halletmelerini isterdim”) ve sosyal ilişkileri yeniden değerlendirme (“arkadaş seçimlerinde daha özenli olmam gerektiğini fark ettim”) eğilimleri görülmektedir.

İl bazında gözlemlenen duygu ve düşünce yansımaları incelendiğinde, İstanbul’daki katılımcıların duygusal tepkilerinin hem olumsuz duygular hem de kayıtsızlık arasında çeşitlilik gösterdiği, müdahale etme konusunda çelişkiler yaşadıkları görülmektedir. Ankara’daki katılımcılarda empati kurma ve üzüntü duyma eğilimi daha belirgin olup, zorbalığı olumsuz değerlendirerek müdahale etmenin önemine vurgu yapmaktadırlar.

Hatay’daki katılımcıların çoğu duygusal tepkilerini “kötü” olarak ifade etmiş, ancak bazıları zorbalık olaylarını eğlence veya çözüm yolu olarak algıladıklarını gösteren tutumlar sergilemişlerdir. Samsun’daki katılımcılarda empati kurma eğilimi oldukça belirgin olup, zorbalığın yanlış olduğuna dair net bir tutum sergilemekte ve müdahale etme gerekliliğini vurgulamaktadırlar.

Şanlıurfa’daki katılımcılar ise duygusal tepkilerini genellikle kısa ve genel ifadelerle belirtmiş, duygularını tanımlamakta zorluk çekmiş ve düşünsel yansımaları diğer illere göre daha kısıtlı kalmıştır. Tüm iller karşılaştırıldığında, Ankara ve Samsun’daki katılımcıların empati kurma ve müdahale etme eğilimlerinin daha güçlü olduğu, Hatay’da şiddeti normalleştiren yaklaşımların daha belirgin olduğu, İstanbul’da çeşitli tutumların bir arada görüldüğü ve Şanlıurfa’da duygusal ve düşünsel ifadelerin daha sınırlı kaldığı görülmektedir.

7.4. Zorbalık Sürecinde Farklı Rollerdeki Kişilerle Empati Kurabilme

Araştırmada katılımcıların zorbalık sürecindeki farklı rollerdeki kişilerle empati kurabilme düzeyleri incelenmiştir. Genel olarak, katılımcıların zorbalığa maruz kalan kişilerin duygularını anlamlandırmada daha başarılı oldukları, ancak zorba rolündeki veya tanık konumundaki kişilerin duygularını anlamlandırmada farklı yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir.

Katılımcıların zorbalığa maruz kalan kişilerin hissettiği duygulara ilişkin tahminlerinde üzüntü ve kırılma, kendini kötü hissetme, korku ve çaresizlik, utanç ve aşağılanma, özgüven kaybı, yalnızlık ve dışlanma duyguları öne çıkmaktadır. Zorba rolündeki kişilerin duygularına ilişkin tahminlerde ise güç ve üstünlük, eğlenme ve hoşlanma, kayıtsızlık ve daha az sıklıkta pişmanlık belirtilmiştir. Tanık rolündeki kişilerin duygularına yönelik tahminlerde tepkisizlik, üzüntü ve empati, korku ve zorbalığa katılma davranışları vurgulanmıştır.

İl bazında empatik yaklaşımlar incelendiğinde, İstanbul’daki katılımcılar zorbalığa maruz kalan kişilerin duygularını anlamlandırmada empatik yaklaşımlar sergilerken, zorba veya tanık rolündeki kişilerin duygularını anlamlandırmada daha çeşitli yaklaşımlar gösterdikleri belirlenmiştir. Ankara’daki katılımcıların zorbalığa maruz kalan kişilerin duygularını detaylı ve empatik bir şekilde ifade ettikleri, zorba ve tanıklar için ise genellikle eğlenme veya tepkisizlik tepkilerini vurguladıkları görülmüştür.

Hatay’daki katılımcıların zorbalığı bir tür “eğlence” veya “şaka” olarak algılama eğilimi dikkat çekmiştir. Samsun’daki katılımcılar zorbalığa maruz kalan kişinin duygularını anlamlandırmada oldukça detaylı ve empatik yaklaşımlar sergilerken, tanıkların farklı tepkiler verebileceğini daha iyi anladıkları görülmüştür. Şanlıurfa’daki katılımcılar ise zorbalığa maruz kalan kişinin duygularını anlamlandırmada zorlanmış, genellikle tek kelimelik veya kısa yanıtlar vermişlerdir.

İller arasındaki farklılıklar, bölgesel ve kültürel faktörlerin empati kurabilme düzeyini etkileyebileceğini düşündürmektedir. Ankara ve Samsun’daki katılımcıların genellikle daha detaylı ve empatik yaklaşımlar sergiledikleri, Şanlıurfa’daki katılımcıların ise daha kısıtlı ifadeler kullandıkları belirlenmiştir. Bu bulgular, akran zorbalığı ile mücadele programlarında empati becerilerinin geliştirilmesinin önemini ve farklı bölgelerdeki gençlerin ihtiyaçlarına göre uyarlanmış müdahale stratejilerinin gerekliliğini göstermektedir.

7.5. Tanıkların Tepkileri ve Müdahale Biçimleri

Zorbalık olaylarına şahit olan kişilerin tepkileri ve müdahale biçimleri, zorbalıkla mücadelede kritik öneme sahiptir. Araştırma bulgularına göre genel olarak seyirci kalma, pasif izleme ve müdahale etmeme eğiliminin yaygın olduğu, ancak bazı durumlarda müdahale etme, zorbalığı durdurma veya yetkililere bildirme gibi aktif tepkilerin de rapor edildiği görülmektedir.

Katılımcıların yanıtları doğrultusunda tanıkların zorbalık karşısında gösterdikleri tepkiler; pasif kalma ve sessizlik ("Hiçbir şey yapmadılar", "sessiz kaldılar"), zorbalığa katılma veya destekleme ("Güldüler", "dalga geçtiler"), aktif müdahale ve yardım ("Ayırmaya çalıştım", "hocaya söylediler") ve sonradan destek olma ("Olay sonrası destek oldular") kategorilerinde sınıflandırılmıştır.

İl bazında incelendiğinde, İstanbul'daki katılımcıların yanıtlarında tanıkların çoğunlukla pasif kaldıkları ve müdahale etmedikleri görülmektedir. 16 katılımcının 10'u tanıkların hiçbir tepki vermediğini belirtirken, aktif müdahale örnekleri oldukça sınırlıdır.

Ankara'daki yanıtlarda da benzer şekilde pasif kalma eğilimi yaygın olmakla birlikte, bazı katılımcılar tanıkların duygusal durumlarını da belirtmişlerdir ("Canı sıkkın bir şekilde izledi").

Hatay'daki katılımcıların yanıtlarında tanık tepkileri daha çeşitlilik göstermekte, pasif tepkiler yanında aktif müdahale örnekleri de bulunmaktadır. Dikkat çekici nokta, bazı durumlarda tanıkların zorbalığı eğlence olarak algılama eğilimidir ("Gülerek zevkle izlediler").

Samsun'da tanık tepkilerinin diğer illere göre daha çeşitli olduğu, aynı olayda farklı tepki biçimlerinin bir arada görülebildiği belirtilmiştir ("kimisi engel olmaya çalıştı kimisi güldü").

Şanlıurfa'daki katılımcıların yanıtlarında tanıkların tepkileri konusunda daha sınırlı ve genel ifadeler kullanıldığı görülmektedir. "Hiçbir şey yapmadılar", "korktular", "güldü" gibi kısa ve detaylandırılmamış ifadeler yaygındır.

İller arasındaki farklılıklar, bölgesel ve kültürel faktörlerin tanık tepkilerini etkileyebileceğini düşündürmektedir. İstanbul ve Ankara'da pasif kalma eğiliminin daha yaygın olduğu, Samsun'da tanık tepkilerinin daha çeşitli olduğu, Hatay'da bazı durumlarda zorbalığın eğlence olarak algılanabildiği ve Şanlıurfa'da tanık tepkilerinin daha sınırlı ifade edildiği görülmektedir.

7.6. Müdahale Stratejileri ve Destek Mekanizmaları

Araştırmada katılımcıların zorbalığa maruz kalan kişilere yönelik uyguladıkları veya uygulayabileceklerini düşündükleri müdahale stratejileri ve destek mekanizmaları incelenmiştir. Bulgular, hem doğrudan müdahale biçimlerinin hem de dolaylı destek mekanizmalarının çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların gerçekten uyguladıkları stratejiler; doğrudan destek ve duygusal yardım ("Onun yanında olup ona tek kalmadığımı gösterdim"), zorbalığa müdahale etme ("Zorbalığı yapan kişilerle konuştum", "Hocaya söyledim") ve hiçbir şey yapmama ("Bir şey yapmadım") kategorilerinde toplanmaktadır. Yapabileceklerini düşündükleri ancak uygulamadıkları stratejiler ise yetkililere bildirme ("Rehber öğretmene söyleyebilirdim"), zorbalığı engelleyici

Zorbalık olaylarına şahit olan kişilerin tepkileri ve müdahale biçimleri, zorbalıkla mücadelede kritik öneme sahiptir. Araştırma bulgularına göre genel olarak seyirci kalma, pasif izleme ve müdahale etmeme eğiliminin yaygın olduğu, ancak bazı durumlarda müdahale etme, zorbalığı durdurma veya yetkililere bildirme gibi aktif tepkilerin de rapor edildiği görülmektedir.

müdahale ("Onu savunabilirdim"), duygusal destek ve iletişim ("Onunla konuşturdum") ve zorbalığa karşı zorbalık/şiddet kullanma ("Döverdim") şeklinde sınıflandırılmıştır.

İl bazında karşılaştırma yapıldığında, İstanbul ve Samsun'daki katılımcıların genellikle duygusal destek ve empati temelli bireysel müdahalelerle öne çıktığı görülmektedir. İstanbul'da bazı katılımcıların potansiyel müdahale niyetine rağmen uygulamaya geçemedikleri, Samsun'da ise desteğin daha doğrudan ve duygusal farkındalıkla sunulduğu belirlenmiştir.

Ankara'daki katılımcıların yanıtlarında çözüm odaklı düşünme eğilimi ve okul içi resmi mekanizmalara yönelme eğilimi dikkat çekmektedir. Şanlıurfa'daki ifadeler ise daha genel geçer ve belirsiz olup, hatta bazı katılımcılar bu soruya hiç yanıt vermemiştir. Bu durum, Şanlıurfa'daki katılımcıların zorbalık karşısında ne yapacaklarına dair daha fazla desteğe ihtiyaç duyduklarını düşündürmektedir.

Hatay'da müdahale stratejileri oldukça kutuplaşmıştır; bazı katılımcılar sistematik ve destekleyici yöntemler ifade ederken, diğerleri şiddeti meşru bir tepki olarak sunmuş veya zorbalığı eğlenceli bulduklarını belirtmişlerdir. Bu çelişkili tablo, zorbalığın yer yer normalleştirildiği bir sosyal bağlamı işaret etmektedir. Genel olarak, tüm illerde bireysel düzeyde bir farkındalık ve müdahale isteği gözlemlense de bu çabaların çoğu zaman sistematik bir destek yapısına dönüşmediği görülmektedir.

8. İnsan Hakları Perspektifinden Akran Zorbalığı Etkinliği Bulguları

İnsan Hakları Perspektifinden Akran Zorbalığı etkinliği, gençlerin zorbalık olgusunu hak temelli bir çerçevede değerlendirmelerini sağlamıştır. Araştırmamızın en dikkat çekici bulgusu, katılımcıların büyük çoğunluğunun daha önce akran zorbalığını insan hakları perspektifinden değerlendirmedikleri, ancak etkinlik sayesinde bu bağlantıyı kurabildikleridir. Tüm illerde gençler, zorbalığın temel insan haklarını (eğitim, sağlık, mahremiyet, korunma vb.) ihlal ettiğini kabul etmişlerdir.

İstanbul'daki katılımcıların insan haklarına dair farkındalıklarının genel olarak yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Katılımcılar zorbalığın etkilerini detaylı değerlendirmiş; fiziksel etkilerde "vücutta stres sebebiyle hastalıklar", psikolojik etkilerde "özgüven kaybı", sosyal etkilerde "arkadaş edinme zorluğu" ve akademik etkilerde "okula gitme isteğinin kaybı" gibi sonuçları vurgulamışlardır. İhlal edilen hakları kapsamlı tanımlayabilmiş, bazı katılımcılar "intihar düşüncesi" ve "yaşama hakkı ihlali" arasında bağlantı kurmuşlardır.

Ankara'daki katılımcılar zorbalığın etkilerini değerlendirirken özgürlüğün kısıtlanması ve psikolojik etkilere daha fazla vurgu yapmışlardır. Zorba davranışların değişip değişmeyeceği konusunda fikir ayrılığı yaşanmış, bazı katılımcılar şiddetle karşılık vermeyi meşru bir savunma biçimi olarak görmüşlerdir.

Hatay'da süre kısıtlılığı nedeniyle derinlemesine değerlendirme yapılamamış olsa da katılımcıların eğlenme ve oyun hakkı, korunma hakkı, eğitim

İnsan Hakları Perspektifinden Akran Zorbalığı etkinliği, gençlerin zorbalık olgusunu hak temelli bir çerçevede değerlendirmelerini sağlamıştır. Araştırmamızın en dikkat çekici bulgusu, katılımcıların büyük çoğunluğunun daha önce akran zorbalığını insan hakları perspektifinden değerlendirmedikleri, ancak etkinlik sayesinde bu bağlantıyı kurabildikleridir. Tüm illerde gençler, zorbalığın temel insan haklarını (eğitim, sağlık, mahremiyet, korunma vb.) ihlal ettiğini kabul etmişlerdir.

hakki, mahremiyet hakkı, katılım hakkı ve sağlık hakkı gibi temel haklar konusunda farkındalıklarının olduğu gözlenmiştir.

Samsun’daki katılımcılar insan hakları konusunda daha sistematik ve detaylı bir anlayış sergilemişlerdir. Zorbalığın etkilerini değerlendirirken hem doğrudan hem de dolaylı etkilere değinmiş, hakların ihlali sonucunda oluşabilecek problemleri somut örneklerle açıklayabilmişlerdir.

Şanlıurfa’daki katılımcılar zorbalığın etkileri ve ihlal edilen haklar konusunda daha sınırlı ancak temel bir anlayış sergilemişlerdir. Yalnızca bir kişi daha önce akran zorbalığını insan hakları açısından değerlendirdiğini belirtmiş, ancak 7 kişi insan hakları perspektifinin zorbalıkla mücadelede etkili olabileceğine inanmıştır.

İnsan hakları perspektifinin zorbalıkla mücadelede etkili olup olmayacağı konusunda tüm illerde görüş ayrılıkları gözlenmiştir. Bazı katılımcılar bu yaklaşımın zorbalığı azaltacağını ve farkındalık yaratacağını düşünürken, diğerleri zorbaların bu bilgiye rağmen davranışlarını değiştirmeyeceklerini savunmuşlardır.

9. Akran Zorbalığı ile Baş Etme Stratejileri

Bu bölümde katılımcı akran zorbalığı modülünün 3. oturumuna ilişkin veriler sunulmuştur. Modülün 3. oturumunda katılımcıların akran zorbalığı ile mücadele ile ilgili görüşleri deneyimler ve öneriler, önceden belirlenmiş yarı yapılandırılmış sorulara verdikleri yanıtlar doğrultusunda çözümlenmiştir. Veri analiz sürecinde tematik analiz yaklaşımı benimsenmiş; benzer içerikler kodlanarak bir araya getirilmiş, ardından anlamlı örüntüler altında gruplanarak ana temalar oluşturulmuştur. Bu temalar hem eğitimin kazanımlarını hem de gençlerin zorbalıkla ilgili algılarını ve baş etme stratejilerini çok boyutlu şekilde yansıtabilecek biçimde yapılandırılmıştır. Son olarak şehir bazlı karşılaştırmalar yapılmış; böylece sosyal, kültürel ve bağlamsal farkların katılımcıların ifade biçimlerine ve çözüm üretme yaklaşımlarına nasıl yansıdığı analiz edilmiştir. Bulgular, katılımcıların empati becerilerini, müdahale reflekslerini, duygusal farkındalık düzeylerini ortaya koymaktadır.

9.1. Ankara Uygulamasına Dair Bulgular

9.1.1. Zorbalık Yapan Kişiye Yönelik Tutumlar ve Farkındalık

Zorbanın zamanla değişip değişmeyeceği konusundaki tartışmalar, katılımcıların zorbalık davranışına dair nasıl bir anlam yüklediklerini ortaya koymuştur. Bazı katılımcılar, zorbalığın yaşla birlikte sona erebileceğini veya empati yoluyla değişebileceğini savunurken (“Yaşı büyüdükçe olgunlaşır”, “Kendisine de yapılıncı üzüldür”), bazıları bu ihtimali tamamen dışlamış veya fiziksel müdahale ile mümkün görebileceğini belirtmiştir (“Döve döve değiştiririz”). Bu iki yaklaşım, zorbalığın ya öğrenilmiş bir davranış olarak dönüştürülebileceği ya da yalnızca güçle bastırılacak bir tehdit olarak kodlandığını göstermektedir. Grup içi cevaplar değerlendirildiğinde, zorbalığın “değişebilir bir sosyal davranış” mı yoksa “sabit ve dışsal müdahale gerektiren bir tehdit” mi olduğuna dair ortak bir anlayışın bulunmadığı anlaşılmaktadır.

9.1.2. Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemleri

Zorbalıkla karşılaşıldığında başvuru bireysel stratejiler, diyaloga dayalı yöntemlerden fiziksel karşılık vermeye kadar geniş bir yelpazeye yayılmaktadır. Katılımcılardan biri, zorbalık yapan kişiyle birebir konuşarak neden böyle

Öte yandan bazı katılımcılar, karşılık vermemenin sosyal çevre tarafından “zayıflık” olarak etiketlendiğini belirtmiştir. “Karşılık vermezsen pısrık durumuna düşüyorsun, anne kuzusu bile diyorlar” ifadesi, gençlerin sosyal statülerini korumak için çoğu zaman çatışmaya girmek zorunda hissettiklerini göstermektedir.

davrandığını sormayı tercih ettiğini belirtmiştir. Ancak bu yaklaşımın her zaman işe yaramadığı, hatta konuşma sonrası zorbalığın devam ettiği yönünde deneyimler paylaşılmıştır. Bu durum, gençlerin çözüm arayışında yapıcı yolları denemek istediklerini ancak bu yolların sahada çoğu zaman işlevsiz kaldığına dair güçlü bir inanç taşıdıklarını göstermektedir.

Öte yandan bazı katılımcılar, karşılık vermemenin sosyal çevre tarafından “zayıflık” olarak etiketlendiğini belirtmiştir. “Karşılık vermezsen pısırık durumuna düşüyorsun, anne kuzusu bile diyorlar” ifadesi, gençlerin sosyal statülerini korumak için çoğu zaman çatışmaya girmek zorunda hissettiklerini göstermektedir.

9.1.3.Yetişkin Müdahalesine Dair Algılar / Deneyimler

Zorbalıkla ilgili durumu öğretmenlere ilettiklerinde, bazı katılımcılar öğretmenin zorbayı azarladığını ve sorunun çözülmediğini ifade etmiştir. Bu durum, okul içinde güvene dayalı iletişimin zayıf olduğunu ve öğretmenlerin müdahalesinin çoğu zaman işlevsel bulunmadığını göstermektedir. Bazı katılımcılar, zorbalıkla karşılaştıklarında zorbanın ebeveynine başvurmanın yeni riskler doğurabileceğini belirtmiştir. Özellikle zorba kişilerin ebeveynlerinin uyumlu ve yapıcı kişiler olmayabileceği düşüncesi öne çıkmıştır. “Babasıyla konuşmak isterse bizim ailemizin başı belaya girer” ifadesi, yalnızca karşı tarafın tepkisinden değil, kendi ailesinin zarar görebileceği ihtimalinden de kaygı duyulduğunu göstermektedir. Bu durum, gençlerin yalnızca kendilerini değil, ailelerini de koruma refleksiyle hareket ettiğini ve zorbalığın bireyler arasında değil, aileler arası çatışmaya da dönüşebileceği korkusunu taşıdıklarını ortaya koymaktadır.

9.1.4. Güçsüzlük Algısı ve Karşılık Verme Baskısı

Ankara grubunda öne çıkan en belirgin temalardan biri, zorbalığa karşı pasif kalmanın sosyal olarak “güçsüzlük” ile eşleştirilmesidir. Katılımcılar, “karşılık vermeme” davranışını bir tür sosyal damgalanma ile ilişkilendirmektedir. Bir öğrenci zorbalığa karşılık verme sürecini “Bela üstüne geldiği zaman geri çek, ikinci geldiğinde de çek ama üçüncüde karşılık ver” sözleri ile ifade etmiştir. Bu ifade, zorbalık karşısında pasif kalmanın ancak belirli bir noktaya kadar tolere edilebileceğini, sonrasında ise karşılık vermenin kaçınılmaz ve hatta meşru görüldüğünü göstermektedir.

9.1.5. Duygusal Düzenleme Deneyimleri

Katılımcıların öfke yönetimiyle ilgili deneyimleri, zaman içinde gelişen kişisel stratejilere işaret etmektedir. Özellikle geçmişte öfkesini kontrol edemediğini belirten bir katılımcı, artık “olay yerinden uzaklaşma” gibi davranışsal yollar geliştirdiğini ifade etmiştir. Ancak daha bilişsel veya yapılandırılmış yöntemlere (nefes egzersizi, dikkat dağıtma vb.) dair sınırlı bilgi olduğu gözlemlenmiştir. “İlkokulda 1’den 10’a kadar sayın diyorlardı ama işe yaramıyor” gibi yorumlar, okul temelli öfke kontrol stratejilerinin katılımcılar nezdinde yeterli karşılık bulmadığını ortaya koymaktadır.

9.1.6. Tanıklık Durumunda Müdahale Biçimleri

Zorbalığa tanıklık eden katılımcılar, müdahaleyi çoğunlukla zorbayı uyarmak veya yetkili kişilere bildirmek biçiminde tanımlamıştır. Ancak bu yaklaşımların etkinliğine dair görüşler ayrılmaktadır. “Zorbalayan kişiyi zorbalayarak uyarmak olmaz” diyen bir katılımcı, müdahale biçimlerinin etik sınırları hakkında düşünme kapasitesinin grupta mevcut olduğunu göstermektedir. Zorbayı doğrudan çatışmadan uzak bir dille uyarmak ya da hatasını fark ettirmeye çalışmak gibi daha yapıcı yöntemler önerilmiş olsa da, bu müdahalelerin gerçek hayatta ne kadar işe yarayacağına dair şüpheler de dile getirilmiştir.

9.1.7. Mağdura Yönelik Destekleyici Tutumlar

Katılımcılar, zorbalığa uğrayan bir arkadaşlarını gördüklerinde, doğrudan zorbaya müdahale etmektense mağdurun yanında durmayı, onunla konuşmayı ve destek olmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. “Sen böyle değilsin deyip arkadaşımızın yanında durabiliriz” gibi ifadeler, mağdurun psikolojik olarak güçlendirilmesine yönelik olumlu tutumları yansıtmaktadır. Destek biçimi çoğunlukla mağduru zorba ile temastan uzaklaştırmak üzerine kurulu olduğu görülmektedir. Bazı katılımcılar, zorbalığa uğrayan bir arkadaşlarını gördüklerinde destek olma isteği

taşısalar da, doğrudan müdahale etmenin sınırlarını sorgulamaktadır. “Zorbalığa uğrayan kişiye kendini ifade edebilir... ama benim buna karışmam bazen yanlış olabilir” ifadesi, tanıklık eden bireyin ikili bir gerilim yaşadığını göstermektedir:

9.2. Hatay Uygulamasına Dair Bulgular

Hatay'daki oturumda katılımcıların zorbalıkla karşılaştıklarında benimsedikleri stratejiler, zorbalığa tanık olduklarında sergiledikleri davranışlar ve zorbalık yaptıklarını fark ettiklerinde verdikleri tepkiler üzerine çok yönlü ve yer yer içgörü barındıran ifadeler öne çıkmıştır. Bu oturum, yalnızca mağdura yönelik destek biçimlerini değil, aynı zamanda öz eleştiri kapasitesini ve zorba rolünden çıkma sürecine dair yaklaşımları da kapsamlı biçimde ortaya koymuştur. Katılımcıların bireysel sınırları, yardım arama eğilimleri ve empati geliştirme becerileri, oturumun temel temalarını oluşturmaktadır.

9.2.1. Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemleri

Katılımcıların zorbalıkla karşılaştıklarında başvurdukları yöntemler arasında üç ana eğilim öne çıkmıştır: (1) doğrudan uyarı, (2) yetişkine bildirme, (3) ortamdan uzaklaşma. Zorbalık yapan kişiye uyarıdan sonra fiziksel müdahalede de bulunulabileceği belirtilmiştir; örneğin “Zorbalık yapan kişiyi uyarırım. Bir, iki, üç, dört... ama biz de insanız. Ondan sonra ben de fiziksel olarak bir tepki veririm” ifadesi, sınır koyma çabasıyla birlikte sabrın tükenmesiyle ortaya çıkan tepkiselliği göstermektedir.

Yardım arama stratejilerinin oldukça aşamalı olduğu görülmüştür. Öğretmenlere, rehberlik servisine, gerektiğinde polise başvurma gibi kurumsal çözüm yolları sayılmıştır. Bazı katılımcılar için ilk tercih susmak, görmezden gelmek ya da ilişkiyi sonlandırmak olmuştur. “İlk başta görmezden gelirim”, “Ortama mesafe koyarım”, “Susmayı tercih ederim” gibi ifadeler, çatışmadan kaçınma eğilimini ve duygusal koruma refleksini yansıtmaktadır.

9.2.2. Duygusal Düzenleme Deneyimleri

Oturumda dikkat çeken bulgulardan biri de katılımcıların kendi duygularını yönetme, sınırlarını tanıma ve bu sınırları ifade etme konusunda geliştirdikleri kişisel yöntemlerdir. Özellikle siber zorbalık durumlarında “engelleme”, “özel konuşma yapma” veya “uzaklaşma” gibi daha bireysel çözümler tercih edilmiştir. Bir katılımcının “Onun kalbini kırmamak için susmayı tercih ederim, sonra özel olarak konuşurum” ifadesi, çatışma yerine ilişkiyi korumaya öncelik veren bir yaklaşımı göstermektedir.

9.2.3. Zorba Davranışı Fark Etme ve Öz Eleştiri Geliştirme

Hatay grubunu diğer şehirlerden ayıran en önemli yönlerden biri, katılımcıların zorba davranışlar sergilediklerini fark ettiklerinde gösterdikleri açık öz eleştiri kapasitesidir. Eğitmenin “Bu oturumdan sonra bazı davranışlarımın zorbalık olduğunu fark ettim diyen var mı?” sorusuna verilen çok sayıda “evet” yanıtı, içgörü gelişiminin güçlü bir göstergesidir. “Zorbalık yaptığım arkadaşşıma gidip özür dileyebilirim” veya “Bir daha bu hareketleri yapmayacağıma söz verebilirim” gibi ifadeler, yalnızca farkındalık düzeyini değil, aynı zamanda telafi ve davranış değişimi isteğini de ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, zorbalık davranışından vazgeçme yollarını da açıkça tanımlamıştır: “Fiziksel olarak bırakırız zorbalığı. Konuşarak çözeriz.” Bu cevaplar, grup içinde şiddet içermeyen iletişim yöntemlerinin kabul gördüğünü ve alternatif çözüm yollarına açık olduğunu göstermektedir.

9.2.4. Mağdura Yönelik Yaklaşımlar

Zorbalık yapan kişiyi zorbaladıkları kişiden ayırır, onun arkasında dururdum” veya “Boyuyla dalga geçilince uyarırım, devam ederse öğretmene söylerim” gibi ifadeler, yalnızca mağduru koruma refleksini değil, aynı zamanda aktif dayanışma örneklerini de ortaya koymaktadır. Bu da grup içinde sadece zarar görmemeye değil, aynı zamanda zarar vermemeye yönelik bilinçli bir duruşun geliştiğini göstermektedir.

9.3. Samsun Uygulamasına Dair Bulgular

9.3.1. Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemleri

Katılımcıların büyük çoğunluğu, zorbalıkla bireysel olarak karşılaştıklarında öncelikle uyarma, konuşarak çözme veya görmezden gelme gibi yöntemleri tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. Ancak bu yaklaşımlar genellikle “ilk deneme” olarak görülmekte; işe yaramadığı takdirde tepkinin biçimi hızla değişmektedir.

Örneğin, **“Bunların çok yanlış şeyler olduğunu söylerim. Benim söylediklerimden anlamazsa çözüm yolları farklı olur, 3. kişileri ekleriz.”**

Başka bir öğrenci empatiye vurgu yapmakla birlikte, sabrın tükenmesiyle şiddet eğilimine kayma potansiyelini şu sözlerle ifade etmiştir:

“O anki durumda zorbalanan kişi olsaydım bir süre sonra sabredemeyip öfkeme yenik düşüp kavga edebilirim.”

Bir öğrenci **“Zorbalığı yapan kişiye yaptıklarının aynısını yaparım çünkü herkes yaşattığını yaşamadan içim rahat etmez.”** ifadesi ile misilleme yapma ihtiyacından söz etmiştir.

Bununla birlikte, grup içinde bazı bireyler zorbalığı sözlü olarak uyarma, görmezden gelme, uzaklaşma gibi daha önleyici ve savunmacı stratejiler önermiştir. Sosyal medya üzerinden gerçekleşen zorbalıklarda ise, karakola şikâyetle bulunma ya da yetkili mercilere başvurma sıklıkla dile getirilmiştir.

9.3.2. Zorbalık Yapan Kişiye Yönelik Tutumlar ve Farkındalık

Zorbalık yapan kişinin niyeti, grup içinde sıkça gündeme gelmiştir.

“Zorbayı ilk önce görmezden gelmesini söylerim, niyetini de öğrenirim çünkü niyet daha önemlidir.” ifadesi, katılımcıların bazı durumlarda zorbalığın arkasındaki nedeni anlamaya çalıştıklarını, yani yalnızca davranışa değil niyete dayalı bir değerlendirme de yaptıklarını ortaya koymaktadır.

Zorbalık uyguladığını fark ettiğini ifade eden katılımcılar, genel olarak pişmanlık, vicdan azabı ve telafi etme arzusu belirtmişlerdir. Bu bağlamda A'nın ifadesi dikkat çekicidir:

“Sinirlendiğim zaman gözüm çok dönüyor, karşımdaki insanı kırıyorum, istemeden zorbalıyorum. Sonra pişmanlık yaşıyorum, gidip özür dileyip gönlünü almaya çalışıyorum. Vicdan azabı çekiyorum.”

Benzer şekilde U. şunları belirtmiştir:

“Zorbaladığım kişiyi eğer üzgün görürsem kibarca özür dilerim, bir daha da onu yapmam.”

Bu tür ifadeler, grup içinde empatiye dayalı dönüşüm potansiyelinin bulunduğunu göstermektedir. Öte yandan **“Yapmaktan vazgeçerim, tanıımıyormuş gibi davranırım, hiçbir şekilde iletişime geçmem.”** örneğinde olduğu gibi bazı katılımcılar bu farkındalık sürecinden kaçınma eğilimindedir.

Bu tür tepkiler, dönüşüm yerine sosyal mesafe koyarak çözüm üretmeye çalışma eğiliminin bir göstergesidir. Ayrıca, samimiyetten kaçınma, yüzleşmekten ziyade kaçınma stratejileri de dikkat çekmektedir.

9.3.3. Yetişkin Müdahalesine Dair Algılar / Deneyimler

Oturumda yer alan C.'nin deneyimi, yetişkin müdahalesinin sorun çözmekten ziyade yeni çatışmalar üretebildiğine dair bir örnek sunmaktadır. Olayda, bir okul arkadaşının babası tarafından tehdit edilme, ardından annenin müdahalesiyle tartışmanın büyümesi ve ev içi güvenlik önlemlerinin alınması gibi detaylar, akran zorbalığının aile düzeyinde sosyal gerginlik yaratabildiğini göstermektedir.

Bu deneyim, bazı katılımcılar açısından şu sonucu doğurmuştur: Yetişkin desteği her zaman güvenli veya yeterli bir çözüm sunmaz. Bu da çocukların/ergenlerin zorbalıkla mücadelede zaman zaman yalnızlaştıkları hissine kapılmalarına yol açmaktadır.

9.4. İstanbul Uygulamasına Dair Bulgular

9.4.1. Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemleri

Zorbalık karşısında nasıl bir tepki verilmesi gerektiği sorulduğunda grup ikiye ayrılmıştır. Bazı katılımcılar mağdurun yanında durmayı, ortamda kalmayı ve destek olmayı savunurken; çoğunluk zorbalık içeren ortamdan uzaklaşmanın daha güvenli olacağını ifade etmiştir. Bu ikili tutum, gençlerin bir yandan mağdura destek olma sorumluluğu hissettiklerini, ancak diğer yandan müdahale etmenin yaratabileceği risklerden çekindiklerini göstermektedir. “Zorba bizi incitirse ne olur?” sorusuna verilen “İncindiğimi söylerim” yanıtı, zarar görme ihtimaline rağmen duygusal tepkinin bastırılmadığını ve ifade edilme ihtiyacının sürdüğünü göstermektedir.

9.4.2. Şiddete Dair Algılar: Meşrulaştırma ile Reddetme Arasında

İstanbul grubunda zorbalıkla mücadelede şiddetin yeri üzerine doğrudan tartışmalar yaşanmıştır. Bazı katılımcılar şiddetin “belki işe yarayabileceğini” düşünürken, diğerleri bu yöntemin zihinsel dönüşüm yaratmayacağını vurgulamıştır. “Hocam şiddet işe yaramıyor, düşüncelerini şiddetle değiştiremeyiz ki, kafasındaki düşünceler aynı kalır tokatla, şiddetle olmaz” ifadesi, grubun bir kısmının davranışsal değil bilişsel dönüşüm ihtiyacına odaklandığını göstermektedir. Bu tartışmalar, grubun yalnızca tepki vermekle değil, etkili ve kalıcı çözümün ne olduğu üzerine düşündüğünü ortaya koymaktadır.

9.4.3. Yetişkin Müdahalesine Dair Algılar / Deneyimler

Bazı katılımcılar zorbalıkla karşılaştıklarında bir yetişkine başvurdıklarını ancak yeterli destek alamadıklarını belirtmiştir. Özellikle bir katılımcının “isim verme dememe rağmen isim verdi... güvenim sarsıldı” ifadesi, yetişkinlerin gizliliğe saygı göstermemesi durumunda gençlerde ciddi bir güven kaybı yaşandığını göstermektedir. Bu tür deneyimler, yalnızca o bireyle değil, diğer tüm yetişkinlerle olan ilişkileri de etkileyebilmekte ve yardım arama davranışını bastırabilmektedir.

9.4.4. Mağdura Yönelik Yaklaşımlar

Katılımcılar, zorbalığa uğrayan bir arkadaşlarının yanında olmanın, onunla konuşmanın ve güven kazanmaya çalışmanın önemli olduğunu belirtmiştir. “İsterse anlatır, istemezse anlatmaz, yanında olurum” ifadesi, destek olma isteğinin sınır ihlali olmadan, gönüllülük esasına dayalı olarak kurgulandığını göstermektedir. Bu tür hassasiyet, duygusal zekânın ve sosyal farkındalığın güçlü göstergelerindendir.

9.4.5. Zorbalık Yapan Kişiyne Yönelik Tutumlar ve Farkındalık

İstanbul grubunun ayırt edici yönlerinden biri, zorba davranışı üreten bireyleri anlamaya dönük doğrudan ve eleştirel sorgulamalar yürütmüş olmasıdır. Katılımcılardan biri “Biz neden zorbayı konuşmuyoruz?” diyerek odadaki eksikliği doğrudan dile getirmiştir. Bu noktadan sonra yapılan yorumlarda zorbanın “aile sevgisinden yoksun olabileceği”, “gruba uyum sağlamak için zorbalık yapabileceği” ya da “toplumsal onay almak amacıyla bu davranışa yöneldiği” gibi derinlemesine analizler yapılmıştır. “Zorbayı anlarsak sorunu kökten çözeriz” ifadesi, yalnızca bireysel çözüm arayışını değil, davranışın nedenlerine inme yönünde gelişen psikososyal bir bakış açısını da yansıtmaktadır.

Bununla birlikte bazı katılımcılar zorbaların “empatik yaklaşımı hak etmediğini” belirtmiş ve sınır çizme eğiliminde bulunmuştur. Bu durum, grupta zorba figürüne dair hem şefkatli hem de cezalandırıcı perspektiflerin bir arada bulunduğunu göstermektedir.

9.4.6. Zorbalığa Yönelik Eğitim Müdahalelerinin Etkisi

Zorbalıkla mücadele çalışmalarının etkisi üzerine yapılan değerlendirmelerde, bazı katılımcılar bu tür farkındalık etkinliklerinin davranış değişikliğine doğrudan katkı sunmayacağını savunmuştur. “Böyle çalışmalar bana çok saçma geliyor, zorba görüp de ben zorbalık yapmayayım demez ki” ifadesi, gençlerin “eğitimle davranış değişikliği” varsayımına yönelik eleştirel duruşunu yansıtır.

Ancak bu tartışma popüler kültürün yönlendirici etkisi üzerinden yeniden çerçevelenmiş ve “Zorbalık kötü bir şey olarak popülerleşirse davranış değişir” görüşüyle bağlanmıştır.

9.5. Şanlıurfa Uygulamasına Dair Bulgular

9.5.1. Zorbalıkla Başa Çıkma Yöntemleri

Zorbalık karşısında nasıl bir tepki verileceği sorulduğunda, katılımcıların önemli bir kısmı doğrudan karşılık vermeyi tercih ettiklerini ifade etmiştir. “Bize yapılmışsa karşılık veririm” şeklinde özetlenen bu yaklaşım, grup içinde eğitimci tarafından da sorgulanmış ve 9 kişi bu görüşe katıldığını belirtmiştir. Ancak aynı oturumda, karşılık vermenin “zorbalığın devam etmesine, daha kötü sonuçlara ve kötü örnek oluşturmaya” neden olabileceği yönünde karşıt görüşte dile getirilmiştir.

9.5.2. Yetişkin Müdahalesine Dair Algılar / Deneyimler

Katılımcıların tanık konumunda olduklarında daha temkinli ve kurumsal müdahaleyi önceleyen davranışlar sergiledikleri gözlemlenmiştir. “Gözlemci olarak yetkili birine söyleriz” ifadesi, akran zorbalığına doğrudan müdahale etmenin riskli bulunduğunu ve otorite figürlerine yönelmenin daha güvenli bir tercih olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu yaklaşım, grup içinde sorumluluk alma isteğinin var olduğunu ancak bunun belirli güvenlik sınırları içinde kaldığını ortaya koymaktadır.

9.5.3. Zorbalığın Nedenlerine Dair Farkındalık

Zorbalığın nedenleri üzerine yapılan tartışmalarda, katılımcılar zorbalık davranışını genellikle bilgi eksikliği, empati kuramama ve sosyal çevrenin olumsuz etkisiyle açıklamıştır. “İnsan hakları ile ilişkisini bilmediği için”, “Empati kurmadığı için”, “Çevresi kötü olduğu için” gibi ifadeler, davranış kişisel bir niyetten çok, gelişmemiş farkındalık ve olumsuz sosyal etkenlerle ilişkilendiren bir perspektifi yansıtmaktadır. Bu söylemler, gençlerin zorbalığı salt bireysel kötülük olarak değil, öğrenilmiş bir davranış biçimi olarak gördüklerine işaret etmektedir.

9.5.4. Duygusal Düzenleme Deneyimleri

Zorbalık davranışına maruz kalındığında hissedilen duygular arasında öfke en sık ifade edilen duygudur. Bu duygunun nasıl yönetilebileceği sorulduğunda ise “sabırlı olmak” ve “nefes almak” gibi temel duygusal regülasyon teknikleri dile getirilmiştir. Bu yanıtlar, grupta öfke ile başa çıkmaya dair bazı basit stratejilerin bilindiğini ancak bu stratejilerin pratikte ne ölçüde uygulanabildiğine dair veri olmadığını göstermektedir. Yine de nefes alma gibi bedensel farkındalık yöntemlerinin önerilmesi, psikoeğitim temelli müdahaleler için bir başlangıç noktası olabilir.

9.5.5. Zorba Olduğunu Fark Etme ve Empati Kapasitesi

Zorbalık davranışı sergilendiğinin fark edilmesi durumunda ne yapılması gerektiği sorulduğunda, bir katılımcı “kendimi o kişinin yerine koyarım” ifadesini kullanarak, empatik düşünmenin bir düzeltici araç olabileceğini vurgulamıştır. Bu yaklaşım, fail pozisyonundaki bireylerin öz farkındalık geliştirmesi halinde davranış değişikliği ihtimaline işaret etmektedir. Bu aynı zamanda, grup içinde en azından bazı bireylerde öz eleştiri yapabilmek kapasitesinin bulunduğunu göstermektedir.

9.6. Zorbalık ile Mücadele Pratikleri - Şehirlerarası Karşılaştırma

Beş farklı şehirde (Ankara, Hatay, Samsun, İstanbul ve Şanlıurfa) yürütülen “Akran Zorbalığıyla Mücadele” eğitim programı kapsamında gerçekleştirilen odak grup görüşmeleri, gençlerin zorbalık algılarına ve müdahale stratejilerine dair çok katmanlı bir tablo ortaya koymaktadır. Tematik analiz bulguları, şehirler arasında dikkat çekici biçimde farklılaşan duygu düzenleme biçimlerine, empati seviyelerine, şiddetle başa çıkma eğilimlerine ve yetişkin otoritesine duyulan güven düzeylerine işaret etmektedir.

Empati düzeyi açısından değerlendirildiğinde, Hatay ve İstanbul grupları belirgin biçimde öne çıkmaktadır. Her iki şehirde de gençler, zorbalık yapan bireyin davranışının ardındaki psikolojik ve sosyal nedenleri sorgulamakta, empati kurarak çözüm üretmeye çalışmaktadır. Hatay grubunda bu durum, özür dileme, davranış değiştirme ve insan haklarına referansla açıklama şeklinde ortaya çıkarken; İstanbul grubunda eleştirel düşünme ve norm çözümlemesiyle desteklenmiş daha sistematik bir yaklaşım gözlenmiştir. Buna karşın Şanlıurfa grubunda empati temelli değerlendirmeler oldukça sınırlıdır; pişmanlık ve dönüşüm ifadeleri yüzeysel düzeyde kalmaktadır.

Müdahale biçimleri açısından bakıldığında, Hatay grubunun kademeli ve planlı müdahale modeli geliştirdiği; önleyici adımların ardından sistematik destek mekanizmalarına başvurma stratejileri sunduğu görülmektedir. Samsun ve Şanlıurfa gruplarında ise müdahaleler çoğunlukla tepkisel ve fiziksel karşılık verme temellidir. Özellikle “hak ettiği cezayı verme” ya da “yaşattığını yaşasın” şeklinde ifade edilen adalet anlayışı, şiddetin meşruiyet kazandığı bir bağlamı işaret etmektedir. Ankara grubunda ise bu iki uç arasında salınan, hem yapıcı hem savunmacı tepkilerin iç içe geçtiği bir yaklaşım görülmektedir.

Yetişkin desteği ve otoriteye güven konusu, tüm şehirlerde sorunlu bir başlık olarak öne çıkmaktadır. Özellikle Ankara, Samsun ve İstanbul gruplarında öğretmenlere ya da aile bireylerine başvurma süreci hayal kırıklığı yaratmakta; gizliliğin ihlali, çözümün sağlanamaması ya da çatışmanın büyümesi gibi olumsuz deneyimler nedeniyle çocukların resmî desteğe yönelme isteği zayıflamaktadır. Hatay grubunda ise daha ölçülü bir güven ilişkisi gözlemlenmiştir. Şanlıurfa grubunda bu konudaki ifadeler sınırlı olsa da, yetişkin müdahalesinin görünür olmaması dolaylı bir güvensizlik göstergesi olarak yorumlanabilir.

Duygu düzenleme ve öfke kontrolü alanında şehirler arasında belirgin farklar mevcuttur. İstanbul ve Hatay gruplarında öfke ile başa çıkma konusunda bilişsel stratejiler ve öz denetim ifadeleri öne çıkarken; Samsun ve Şanlıurfa’da bu stratejiler oldukça sınırlıdır. Şanlıurfa grubunda öfke, sıklıkla saldırganlıkla ilişkilendirilmiş; nefes almak ve sabırlı olmak gibi basit ifadelerin dışında daha derinlemesine duygusal farkındalık belirtilmemiştir. Ankara grubunda ise bireysel farkındalık düzeyi daha çeşitlidir; bazı katılımcılar gelişim süreçlerine atıf yaparak değişim potansiyeline işaret etmiştir.

10. Gençlerin Akran Zorbalığına Yönelik Çözüm Önerileri

Son oturumda gençler, önceki aşamalarda edindikleri bilgi ve farkındalık temelinde geliştirdikleri çözüm önerilerini gruplarında sunmuşlardır.

Bu çalışmanın temel hedefi, gençlerin akran zorbalığına yönelik somut, uygulanabilir ve sürdürülebilir çözümler geliştirmelerini sağlamak ve bunların uygulanabilirliğini tartışmaktır. Süreç, sadece teknik öneriler sunmanın ötesinde, gençlerin sosyal duyarlılığını, empati becerilerini, iletişim kapasitelerini ve toplumsal meselelere dair eleştirel bakış açılarını da görünür kılmıştır.

Çalışma, farklı illerdeki lise öğrencilerinin geliştirdikleri çözüm önerilerini analiz ederek, ortak temaları ve yerel dinamikleri ortaya koymayı ve gelecekteki girişimler için yol gösterici bulgular sunmayı amaçlamaktadır. İncelemede, her bölgenin kendine özgü koşulları göz önünde bulundurularak, gençlerin çözüm önerilerinin içeriği, kapsamı, hedef kitleleri, stratejileri ve uygulama metodolojileri değerlendirilmiştir.

Türkiye’nin farklı coğrafi bölgelerini temsil eden beş ildeki uygulamalar, akran zorbalığı gibi karmaşık bir sosyal sorunun çeşitli tezahürlerini ve çözüm yaklaşımlarındaki kültürel, sosyal ve ekonomik faktörlerin etkisini anlamak açısından zengin veriler sunmaktadır. Bu karşılaştırmalı perspektif, hem evrensel temaları hem de yerel özgünlükleri tespit etme imkânı sağlamıştır.

İnceleme için Ankara, İstanbul, Hatay, Samsun ve Şanlıurfa illerinde düzenlenen son oturumun çıktıları, formları ve transkripsiyonları kullanılmıştır. Analiz süreci, tematik kodlama yöntemiyle gerçekleştirilmiş ve gençlerin çözüm önerilerindeki ana temalar, sloganlar, hedef kitleler, stratejiler ve uygulama yöntemleri belirlenmiştir. Ayrıca, iller arası karşılaştırmalı bir yaklaşım izlenerek bölgesel farklılıklar ve ortak noktalar tespit edilmiştir.

10.1. Çözüm Geliştirme Biçimlerine Dair Genel Gözlemler

Sürecin en dikkat çekici taraflarından biri, gençlerin zorbalığa dair çözüm geliştirirken yalnızca mağdur ve zorba rollerini değil; aynı zamanda seyirci rolünü, sosyal medya etkilerini, okul iklimini ve ailevi dinamikleri de çözüm sistematığına dahil etme eğiliminde olmaları olmuştur. Bu durum, gençlerin zorbalığı yalnızca bireysel bir sorun değil, yapısal ve kültürel bir olgu olarak algıladıklarını göstermektedir.

Örneğin İstanbul’daki bir katılımcı, “Zorbanın da bir nedeni olabilir, onu da dinlemek gerekir” diyerek restoratif adalet perspektifine yakın bir yaklaşım ortaya koymuştur. Samsun’daki bir genç, “Ben E’yi sevmiyordum ama artık anlaştım, birbirimizi tanıdıkça yargılar değişiyor” diyerek önyargı ve sosyal izolasyonla ilgili önemli bir

içgörü paylaşmıştır. Şanlıurfa'da ise bir grup, “Zorba olan arkadaşlarımızı spora yönlendirelim” diyerek davranışsal değişimin olumlu yönlendirme ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir.

Bu tür ifadeler, gençlerin çözüm sürecine yalnızca teknik bir görev değil, aynı zamanda bir öğrenme ve dönüşüm fırsatı olarak baktıklarını göstermektedir.

10.2. Tematik Kategoriler ve İçeriksel Değerlendirme

10.2.1. Farkındalık ve Yaygınlaştırma Stratejileri

Tüm illerde ortak olan başlıklardan biri, toplumsal farkındalığı artırmaya yönelik afiş, poster, tiyatro, video, sunum ve sosyal medya kampanyalarıdır. Bu etkinlikler hem yaratıcılığı hem de katılımcıların hedef kitleye yönelik stratejik düşünme kapasitelerini ortaya koymuştur.

- **Ankara:** “Zorbaliği geleceğin anne babalarına anlatmak” vizyonu ile çocuklara yönelik sunumlar hazırlanmıştır. Hedef kitle olarak 5. sınıf öğrencilerinin seçilmesi, pedagojik farkındalık düzeyini göstermektedir.
- **Hatay:** Karikatür yarışması, mizah ve görsel sanatlar üzerinden eleştirel düşüncüyü harekete geçirmeyi amaçlamıştır. Sloganlar arasında “Zorbalıktan yana olma, dostluktan yana ol” gibi kolektif değerlere vurgu yapılmıştır.
- **Samsun:** QR kodlu afişlerle dijital içeriklere erişim sağlama fikri, teknoloji okuryazarlığının yüksekliğini göstermektedir.
- **İstanbul:** Gençler zorbalığın “trend karşıtı” yapılması gerektiğini savunmuş; “Zorbalık kötü bir şey olarak moda olursa insanlar onu yapmaz” şeklindeki analizler, sosyal normlar üzerindeki kolektif etkiyi vurgulamaktadır.

10.2.2. Empati ve İlişkisel Yaklaşım

- Gençlerin bir kısmı, zorbalığı sadece engellenmesi gereken bir davranış değil, aynı zamanda anlaşılması gereken bir sosyal belirti olarak görmüşlerdir.
- **İstanbul:** “Zorba olan kişilere içini dökme fırsatı vermeliyiz” önerisi, duygu regülasyonu ve ilişkisel şefkat açısından dikkat çekicidir.
- **Samsun:** “Zorba yalnız kaldığında değişebilir” inancı, sosyal dışlanmanın zorba üzerindeki etkisine dair farkındalık üretmektedir. Burada ‘topluluk baskısı’ bilinçli bir müdahale aracı olarak görülmüştür.

10.2.3. Tanıklık ve Müdahale Roller

Zorbalık döngüsünde tanıkların rolü pek çok ilde tartışmaya açılmış ve çözüm önerilerine entegre edilmiştir.

- **Hatay:** Dışlanan kişiyi gruba alma pratiğiyle ilişkisel zorbalığın doğrudan karşısında konumlanmıştır.
- **Samsun:** Tanıklığın yalnızca görme değil, müdahil olma yükümlülüğü taşıdığı vurgulanmış; “Arkadaşım zorbalığa uğradığında onunla konuştum” ifadesiyle bu sorumluluk üstlenilmiştir.

10.2.4. Dijital Çözüm Stratejileri

Özellikle İstanbul, Samsun ve Şanlıurfa'da siber zorbalık yaygın bir tema olarak öne çıkmıştır. Ancak çözüm stratejileri oldukça farklılık göstermektedir:

- **Şanlıurfa:** 18 yaş altı sosyal medya kullanımının yasaklanması gibi kısıtlayıcı ve denetim odaklı öneriler dikkat çekmektedir.
- **İstanbul:** TikTok ve Instagram iş birlikleriyle içerik üretimi, popüler mecralar üzerinden karşı-kültür yaratma vizyonunu taşımaktadır.

- **Samsun:** QR kodlar aracılığıyla erişilen video, görsel ve yazılar ile dijital medya pozitif anlamda kullanılmak istenmiştir.

10.2.5. Aile ve Yetişkin Rollerinin Dahil Edilmesi

Bazı gruplar, çözüm önerilerini yalnızca akranlar arası değil, yetişkin-çocuk ilişkisini de gözetenek yapılandırmıştır.

- **Ankara:** “Bugünün çocukları, yarının ebeveynleri” anlayışıyla değer aktarımını uzun vadeli bir toplumsal yatırım olarak ele almıştır.
- **Samsun:** Ebeveynlerin çocuklarının zorba olup olmadığını anlaması için anket geliştirilmesi önerilmiş, böylece ev içi gözlem mekanizmaları güçlendirilmek istenmiştir.
- **Şanlıurfa:** “Aile içi davranışlar çocuklara model olur” fikri doğrultusunda aile seminerleri önerilmiştir.

10.3. Gençlerin Dil, Üslup ve Eleştirel Düşünme Biçimleri

Metinler incelendiğinde gençlerin kullandıkları dilin açık, motive edici ve toplumsal sorumluluk hissi taşıdığı görülmektedir. Sıklıkla kullanılan sloganlar arasında şunlar öne çıkmaktadır:

- “Zorba olma, kanka ol” (ortak dile dönüşmüştür)
- “Zorbalık yalnızlığa yol açar” (duygu temelli yaklaşım)
- “Delikanlı adam zorba olmaz” (toplumsal norm üzerinden caydırıcılık)

Ayrıca bazı öğrenciler süreci meta-düzeyde değerlendirmiştir:

- “Bu etkinlik bana insanlara nasıl yaklaşmam gerektiğini öğretti” (Samsun)
- “Rehberlik derslerinde bu anlatılmalı” (İstanbul, bireysel katılımcı)

10.3.1. İller Arası Farklılıkların Analizi: Yerel Dinamiklerin Çözüm Yaklaşımlarına Etkisi

1. Ankara: Farkındalık ve Eğitsel Odaklı Yaklaşım

Ankara'daki çözüm önerileri, uzun vadeli toplumsal dönüşüm vizyonunu yansıtmaktadır. Özellikle geleceğin ebeveynlerine yönelik mesajlarla çocuklara değer aktarımı hedeflenmiş, sembolik kampanyalar (örneğin her yıl tekrar eden arma etkinliği) önerilmiştir. Eğitim temelli sunumlar ve okul içi sistematik faaliyetler, kamuya entegre çözümler geliştirme eğilimini ortaya koymaktadır.

- **Hedef Kitle Çeşitliliği:** Ankara'daki gruplar, “geleceğin anne babalarına”, “5. sınıf öğrencileri” ve “küçük çocuklar” gibi farklı hedef kitleleri belirlemişlerdir. Bu yaklaşım, zorbalığın erken yaşlardan itibaren önlenmesine yönelik bir anlayışı yansıtmaktadır.
- **Proaktif Eğitim Yaklaşımı:** Gruplar, “slayt”, “etkinlik” ve “sunum” gibi eğitim odaklı araçları vurgulamışlardır. Bu durum, Ankara'daki gençlerin bilgi aktarımı ve eğitim yoluyla zorbalığın önlenebileceğine dair inançlarını göstermektedir.
- **Slogan Çeşitliliği:** “Zorbalık yapma kötüye uyma”, “Zorba değil kanka ol”, “Her insan bireydir bireyler hakkını savunmalıdır”, “Zorba olma yapanlara o ortak olma” gibi çeşitli sloganlar geliştirilmiştir.

Ankara'daki katılımcıların sunumlarında dikkat çeken bir gözlem, zorbalık türlerini (siber, fiziksel ve sözel) belirtme ihtiyacı hissetmeleridir. Bu durum, ilk oturumlarda edinilen teorik bilgilerin çözüm önerilerine yansımaları göstermektedir.

2. Hatay: Sanat Yoluyla İfade ve İlişkisel Onarım

Hatay, karikatür yarışmaları ve görsel anlatım teknikleriyle zorbalığa dikkat çekmiştir. Mizah ve sanatın gücüyle hem zorbalığa maruz kalan kişiye ifade alanı açılmış, hem de zorbalık davranışı yapan kişinin farkındalığı artırılmak istenmiştir. Ayrıca dışlanan bireylerin gruba yeniden dahil edilmesine yönelik somut öneriler geliştirilmiş, ilişkisel zorbalıkla doğrudan yüzleşilmiştir.

- **Sanatsal İfade Biçimleri:** Özellikle “karikatür yarışması” düzenlenmesi önerisi, birinci grubun belirgin bir özelliğidir. Bu yaklaşım, zorbalığa karşı mücadelede görsel sanatların gücünden yararlanma fikrine dayanmaktadır.
- **Empati Vurgusu:** “Zorbalık yapma empati kur” sloganı, empati kavramının Hatay’daki çözüm önerilerinde öne çıktığını göstermektedir. Katılımcılar, karşıdakinin duygularını anlama ve hissetmenin zorbalığı azaltacağına inanmaktadır.
- **Dışlanan Bireye Destek:** Hatay’daki bir grup, “Dışlanan çocuğa destek çıkıp onu o dışlandığı ortamdan çekip güvende ve iyi hissettiği ortama alabilmek” şeklinde bir amaç belirlemiştir. Bu yaklaşım, zorbanın değil, zorbalığa maruz kalan kişinin korunmasına öncelik vermektedir.

Hatay’daki katılımcıların çözüm önerilerinde karikatür, pankart, yürüyüş gibi farklı materyalleri ve etkinlikleri bir arada kullanma eğilimi gözlemlenmiştir. Bu durum, zorbalığa karşı çok boyutlu bir mücadele anlayışını yansıtmaktadır.

3. İstanbul: Eleştirel Düşünme ve Dijital Stratejiler

İstanbul’daki katılımcılar, zorbalıkla mücadelede trend yaratma fikrini öne çıkarmış; sosyal medya kampanyalarıyla farkındalık üretmeyi önermiştir. TikTok ve Instagram gibi popüler platformlarla iş birlikleri, dijital medya araçlarının etkin kullanımını göstermektedir. Ayrıca, zorbanın da dinlenmesi gerektiğini vurgulayan restoratif yaklaşımlar dikkat çekmektedir.

- **Eleştirel Yaklaşım:** “Bana böyle çalışmalar çok saçma geliyor, yani kişi bunu görüp; tamam ben zorbalık yapmayayım o zaman demeyecek ki” ifadesi, bir katılımcının farkındalık kampanyalarının etkililiğini sorguladığını göstermektedir.
- **Popüler Kültürün Etkisi:** İstanbul’daki oturumda, zorbalığın önlenmesinde “popüler olan şeyi, trendleri belirlemek” fikri öne çıkmıştır. Bu yaklaşım, gençler arasında “zorbalık kötü” algısının yaygınlaştırılmasının önemini vurgulamaktadır.
- **Çok Boyutlu Yaklaşım:** İstanbul’daki gruplar, hem zorbalığa maruz kalan kişilere yönelik destek mekanizmaları hem de zorbarın yaklaşımını değiştirmeye yönelik stratejiler geliştirmişlerdir.

4. Samsun: Teknolojik Yaratıcılık ve Öğrenme Yoluyla Değişim

Samsun’da QR kodlu afişler, sloganlı tişörtler ve bilgilendirici kartlar gibi yaratıcı öneriler sunulmuştur. Katılımcılar, teknolojiyi sadece bilgilendirme değil, aynı zamanda etkileşim yaratma aracı olarak kullanmıştır. Grup içi ilişkilerde olumlu dönüşüm yaşanması da akran öğrenmesinin gücünü göstermiştir.

- **Teknoloji Entegrasyonu:** QR kodların kullanımı, Samsun’daki grupların teknolojiyi çözümün bir parçası olarak gördüklerini göstermektedir. “Afişler hazırlanacak farklı farklı QR kodları hazırlanacak. Zorbalıkla bir yere varılamayacağı ve zorbalıkla başa çıkmanın yolları anlatılacak. QR kodları okullara konulacak.”
- **Sistemik Yaklaşım:** Samsun’daki gruplar, anket uygulamaları ve düzenli yürüyüşler gibi sistemik ve süreklilik gerektiren etkinlikleri vurgulamışlardır.
- **Slogan Zenginliği:** “Arkadaşlık kazanacak”, “Zorbalığa dur de”, “Kötü çocuk yoktur zorba çocuk vardır” gibi çeşitli sloganlar geliştirilmiştir.

Samsun’daki katılımcıların önerilerinde dikkat çeken bir nokta, “zorbalığa uğrayan kişinin neler hissettiğini” anlatmaya yönelik bilgilendirici kartların kullanılmasıdır. Bu yaklaşım, empati geliştirme konusunda daha sistemik bir metodolojiye işaret etmektedir.

5. Şanlıurfa: Otorite Tabanlı Müdahale ve Aile Vurgusu

Şanlıurfa’daki çözüm önerileri, daha çok dışsal kontrol ve otorite aracılığıyla yönlendirmeye odaklanmıştır. 18 yaş altı sosyal medya kullanımının yasaklanması gibi disiplinler öneriler dikkat çekicidir. Ayrıca, ailelerin davranışlarını dönüştürmeye yönelik eğitim faaliyetleri önerilmiş, “biz de onlara ders verelim” söylemiyle gençler kendilerini öğretici pozisyonda konumlandırmıştır.

- **Aile Odaklı Yaklaşım:** “Aile içi davranışlar” başlığı altında, “Bir grup kurup ailelere çocuklara nasıl davranılacağını öğretmek için iletişime geçip buluşma yeri bulup şu an bizlere verildiği gibi bizde onlara ders vermeliyiz” önerisi, ailelerin çözümün bir parçası olarak görüldüğünü göstermektedir.
- **Spor ve Fiziksel Aktiviteler:** “Zorba olan arkadaşlarımızı okulumuzda uyarmak ve spora yönlendirmek” önerisi, Şanlıurfa’daki katılımcıların fiziksel aktivitelerin zorbalığı azaltabileceğine dair inançlarını yansıtmaktadır.
- **Siber Zorbalık Farkındalığı:** “18 yaş altı sosyal medya kullanımına izin verilmemelidir” ve “Hesaplarınızı gizleyin” gibi öneriler, siber zorbalığa karşı önleyici tedbirlere odaklanıldığını göstermektedir.

Şanlıurfa’daki önerilerde, müdür, öğretmen ve öğrencilerin bir arada hedef kitle olarak belirtilmesi, zorbalıkla mücadelenin bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğine dair inancı göstermektedir.

Aşağıdaki Tablo 4 iller arası yaklaşım farklılıklarının özetini sunmaktadır

Tablo 4. İller Arası Yaklaşım Farklılıklarının Görselleştirilmiş Özeti

İl	Ana Yaklaşım Türü	Öne Çıkan Yöntemler	Hedef Kitle
Ankara	Eğitsel ve sistematik	Sunum, sembolik etkinlik, afiş	Küçük yaş grupları
Hatay	Sanat ve ilişkisel onarım	Karikatür, dışlanan bireyi gruba alma	14-18 yaş arası gençler
İstanbul	Dijital medya ve empati	Video, sosyal medya, zorbayı anlama	Akranlar, zorba
Samsun	Yaratıcı teknoloji ve akran öğrenme	QR kodlar, tişört, kartlar, grup içi dönüşüm	Lise öğrencileri
Şanlıurfa	Denetim odaklı ve aile eğitimi	Boykot, uyarı, aileye eğitim	Öğretmen, veli, genç

10.4. Gözlemler ve Yorumlar

10.4.1. Metodolojik Gözlemler

1. **Katılımcı Yaklaşımın Etkililiği:** Dört oturumluk süreç sonunda, katılımcıların akran zorbalığına dair bilgi ve farkındalık düzeylerinin arttığı gözlemlenmiştir. İlk oturumlarda edinilen teorik bilgilerin (zorbalık türleri, etkileri vb.) son oturumdaki çözüm önerilerine yansıdığı görülmektedir.
2. **Grup Dinamikleri:** Grupların kendi içlerindeki etkileşimleri, çözüm önerilerinin niteliğini etkilemiştir. Bazı gruplarda baskın karakterlerin öne çıktığı, bazılarında ise daha eşit bir katılım sağlandığı gözlemlenmiştir.
3. **Yerel Dinamiklerin Etkisi:** Her ilin kendine özgü sosyal, kültürel ve ekonomik dinamikleri, çözüm önerilerinin içeriğini ve odak noktalarını etkilemiştir. Bu durum, akran zorbalığına yönelik müdahalelerin yerel bağlama uyarlanmasıyla önemini vurgulamaktadır.

10.4.2. Yorumlar

1. **Çözüm Önerilerinin Sürdürülebilirliği:** Katılımcıların geliştirdikleri çözüm önerilerinin çoğu, kısa vadeli farkındalık kampanyaları niteliğindedir. Uzun vadeli ve sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesi için daha sistematik bir yaklaşım ihtiyacı duyulmaktadır.
2. **Kurumsal Destek İhtiyacı:** Gençlerin çözüm önerilerinin hayata geçirilebilmesi için okul yönetimi, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetimlerle iş birliği yapılması gerekmektedir. Bu tür kurumsal destekler olmadan, önerilerin uygulanabilirliği sınırlı kalabilir.
3. **Dijital ve Geleneksel Yöntemlerin Dengesi:** Çözüm önerilerinde hem dijital hem de geleneksel yöntemlerin kullanılması, farklı hedef kitlelere ulaşma potansiyelini artırmaktadır. Ancak, dijital araçların kullanımının bölgesel imkânlarla göre farklılaşabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.
4. **Akran Eğitimi Potansiyeli:** Katılımcıların geliştirdikleri çözüm önerilerinde akran eğitimi yaklaşımının potansiyeli öne çıkmaktadır. Gençlerin kendi aralarında bilgi ve deneyim paylaşımı, zorbalıkla mücadelede etkili bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

11. Uygulama Sürecine Dair Memnuniyet Analizi

Oturlara dair genel memnuniyet oldukça yüksek düzeydedir. Genel ortalamalara bakıldığında memnuniyet puanları 4,2 ile 4,6 arasında değişmiş, özellikle oturum içerikleri ve öğretmenlerle ilgili ifadeler en yüksek puanları almıştır. “Eğitmenler katılımcılarla etkili bir iletişim kurdu” (4,6) ve “konuyu etkili bir şekilde anlattı” (4,5) gibi ifadeler, tüm şehirlerde yüksek puanlarla değerlendirilmiştir. Bu durum, öğretmenlerin gençlerle güçlü bir etkileşim kurabildiğini ve anlatım biçimlerinin anlaşılır bulunduğunu göstermektedir. Oturumların proje hedefleriyle uyumu da katılımcılar tarafından güçlü biçimde onaylanmıştır. “Oturumlar projenin amacına uygundu” ifadesi 4,6 ortalama ile en yüksek puan alan maddelerden biri olmuştur. Bu bulgu, modülün hem içerik hem yöntem açısından öğrenciler nezdinde amacına ulaştığını göstermektedir.

Şanlıurfa grubunda “ele alınan konuların ilgi çekiciliği” (3,5), “zorbalık türleri ve etkileri konusunda bilgi sahibi oldum” (3,8) ve “çözüm geliştirme becerisi kazandım” (3,8) ifadelerinin diğer illere kıyasla daha düşük puan alması, bu grupta içeriğe yönelik etkileşimin görece sınırlı kaldığını düşündürmektedir. Bu bulgu, hem içerik sunumu hem de uygulama sırasında öğrencilerin dikkatini çekme ve aktif katılımını sağlama stratejilerinin yerel dinamiklere göre yeniden gözden geçirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

“Oturumların süresi yeterliydi” ifadesi, tüm anket maddeleri arasında en düşük ortalama (3,8) sahip olup, memnuniyetin görece sınırlı kaldığı alanlardan biri olmuştur. Özellikle İstanbul grubunda bu ifadenin 3,2 puanla diğer şehirlerin gerisinde kalması, zaman yönetimi ve oturum uzunluğu konularında bu şehirde katılımcı beklentilerinin tam karşılanmadığını göstermektedir.

Zorbalıkla mücadeleye yönelik beceri gelişimine dair ifadeler incelendiğinde, katılımcıların genel olarak sunulan içeriklerin pratik çözümler sunduğunu düşündüğü görülmektedir. “Sunulan bilgiler, zorbalıkla mücadeleye yönelik pratik çözümler sundu” ifadesi 4,3; “Oturumlar sonunda zorbalıkla mücadeleye yönelik çözüm geliştirme becerilerim gelişti” ifadesi ise 4,3 genel ortalama sahiptir. Bu sonuçlar, eğitimin yalnızca bilgi aktarımına değil, aynı zamanda çözüm üretme kapasitesinin gelişmesine de katkı sunduğunu göstermektedir. Ancak Şanlıurfa grubunda bu iki ifadenin ortalamalarının sırasıyla 3,9 ve 3,8 gibi görece düşük kalması, bazı gruplarda bu kazanımların daha sınırlı hissedildiğine işaret etmektedir.

Tüm bu bulgular, oturumların hem içerik hem uygulama kalitesi açısından büyük ölçüde beklentileri karşıladığını; ancak bazı şehirlerde içerik etkileşiminin veya lojistik planlamanın daha dikkatli tasarlanması gerektiğini göstermektedir. Detaylı puan dağılımı için Ek-1'e bakınız.

Öneriler

Program Çıktılarının Sürdürülebilirliği İçin Öneriler

Araştırma bulgularına göre, gençlerin kendi aralarında bilgi ve deneyim paylaşımının zorbalıkla mücadelede etkili bir yöntem olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda, programa katılan öğrenciler arasından gönüllü akran eğitimciler seçilerek, yeni öğrenci gruplarına bilgi aktarımının sağlanması önerilmektedir. Özellikle Samsun grubunda gözlemlenen “grup içi dönüşüm” deneyiminin diğer okullarda da sistematik hale getirilmesi, programın etkisinin çarpan etkisiyle artmasını sağlayabilir. Program sonrası 3 aylık dönemlerle takip oturumları düzenlenerek, öğrencilerin geliştirdikleri çözüm önerilerinin uygulanma durumu ve karşılaştıkları yeni zorbalık vakaları değerlendirilebilir. Bu oturumlar, hem öğrenilen bilgilerin pekiştirilmesi hem de yeni ihtiyaçların belirlenmesi açısından kritik öneme sahiptir.

Zorbalığın en sık yaşandığı mekân ve zamanların şehir bazında farklılık gösterdiği bulgusundan hareketle, her okul için özelleştirilmiş değerlendirme araçları geliştirilmelidir. Örneğin, Ankara’da tuvaletler, Hatay’da okul bahçesi, İstanbul’da arkadaş grupları gibi risk alanlarına yönelik önleyici tedbirler alınması gerekmektedir.

İstanbul ve Samsun gruplarında öne çıkan dijital yaratıcılık örneklerinden (QR kodlu afişler, sosyal medya kampanyaları) yola çıkarak, ulusal düzeyde erişilebilir bir dijital platform oluşturulabilir. Bu platform, öğrencilerin zorbalık vakalarını anonim olarak bildirebildikleri, çözüm önerilerine erişebildikleri ve uzman desteği alabildikleri kapsamlı bir yapı sunabilir. Ayrıca, Hatay’daki katılımcıların sanat temelli yaklaşımından (karikatür yarışması) esinlenerek, yerel medya ve sanat kurumlarıyla işbirlikleri kurulabilir. Her şehrin kültürel dinamiklerine uygun farkındalık materyalleri üretilerek, zorbalık karşıtı toplumsal norm yaratma süreci desteklenebilir.

Siber zorbalığın yalnızca Şanlıurfa’daki katılımcılar tarafından doğrudan tanımlanmış olması, bu zorbalık türünün diğer şehirlerde yeterince fark edilmediğini ya da görünür kılınmadığını göstermektedir. Bu durum, siber zorbalığın diğer zorbalık türlerine kıyasla daha az algılanıyor olması kadar, gençlerin dijital ortamda karşılaştıkları olumsuz deneyimleri zorbalık olarak tanımlamakta zorlanabileceğine de işaret etmektedir. Bu nedenle, siber zorbalık konusuna özel olarak odaklanan tamamlayıcı bir farkındalık çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Katılımcıların sosyal medya, çevrim içi oyunlar ve mesajlaşma platformları gibi dijital ortamlarda maruz kaldıkları veya tanıklık ettikleri davranışların zorbalık boyutuna ulaşabileceği konusunda bilgilendirilmeleri gerekmekte; siber zorbalığın tanımı, türleri, etkileri ve baş etme yolları yaşa uygun şekilde ele alınmalıdır. Ayrıca, dijital okuryazarlık ve güvenli internet kullanımı gibi becerileri de kapsayan bütüncül eğitim modülleri geliştirilmelidir.

Şanlıurfa grubunda öne çıkan “aile içi davranışlar” vurgusu ve Ankara grubunun benimsediği “geleceğin ebeveynleri” perspektifi, zorbalıkla mücadelede ailelerin rolüne ilişkin önemli bir gösterge sunmaktadır. Bu doğrultuda, ailelere yönelik olarak yapılandırılacak farkındalık eğitimleri, çocuklarda zorbalıkla ilişkili davranış ve belirtilerin tanınması, ev içi iletişim becerilerinin güçlendirilmesi ve okul ile sürdürülebilir iş birliği mekanizmalarının kurulması başlıklarını içerecek şekilde tasarlanabilir. Bu tür eğitim programları, koruyucu ve destekleyici aile etkileşiminin güçlendirilmesine katkı sunarak, zorbalığın önlenmesinde önemli bir bileşen işlevi sağlayacaktır.

Bulgulara Dayalı Öneriler

1. İl Bazlı Özelleştirilmiş Müdahale Stratejileri

Ankara grubunda gözlemlenen “güçsüzlük algısı ve karşılık verme baskısı” temasından hareketle, öfke yönetimi ve şiddetsiz iletişim becerilerine odaklanan eğitim modülleri geliştirilebilir. İstanbul grubunda gözlemlenen eleştirel düşünme becerisi ve zorbalık yapan kişinin davranışlarının arkasındaki nedenleri anlama çabası, zorbalığa yalnızca ceza odaklı değil, çözüm ve onarım odaklı bir yaklaşımın mümkün olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, zorbalık yapan öğrenciler yalnızca cezalandırmak yerine; davranışlarının etkilerini anlamaya, zarar verdiği kişilerle yüzleşmeye ve ilişkiyi onarmaya yönelik yapılandırılmış süreçlere dahil edilebilirler. Bu sürecin etkili olabilmesi için, zorbalık yapan öğrencilerle birebir çalışabilecek, psikososyal destek ve davranış değişikliği alanında uzmanlaşmış profesyonellerin sürece dâhil edilmesi büyük önem taşımaktadır. Böylece hem zorbalığın kökenine inilebilir hem de uzun vadeli davranış değişikliği desteklenebilir.

Hatay grubunda gözlemlenen “zorbaliğı eğlence olarak algılama” eğiliminden hareketle, gençlere yönelik duygusal farkındalık, empati geliştirme ve zararsız mizahın sınırlarını tanıma gibi konuları içeren atölyeler tasarlanabilir. Ayrıca, öğrencilerin zorbalık davranışlarının hedefteki kişi üzerindeki etkilerini fark etmelerini sağlayacak gözlem temelli etkinlikler, rol oynama çalışmaları ve video analizleri gibi araçlarla desteklenen uygulamalar gerçekleştirilebilir. Bu sayede, zorbalığın “eğlenceli” değil, zarar verici ve müdahale edilmesi gereken bir davranış olduğu yönünde bir farkındalık geliştirilebilir.

Samsun'daki katılımcıların teknolojiyi yaratıcı ve işlevsel biçimde kullanma becerisi ile dikkat çeken sistematik ve yapılandırılmış yaklaşımları, dijital araçların zorbalıkla mücadelede etkin biçimde kullanılabileceğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, dijital zorbalığı önlemeye yönelik teknoloji tabanlı programların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması önerilmektedir. Örneğin, gençlerin çevrim içi ortamlarda karşılaştıkları zorbalık davranışlarını tanımlarını, bildirim mekanizmalarını kullanmalarını ve başa çıkma stratejilerini öğrenmelerini sağlayacak etkileşimli mobil uygulamalar, oyunlaştırılmış eğitim modülleri veya sanal senaryo tabanlı simülasyonlar geliştirilebilir.

Ayrıca, Samsun grubunda öne çıkan akranlar arası öğrenme ve destek kapasitesi dikkate alınarak, teknoloji destekli akran mentörlüğü programları tasarlanabilir. Bu programlar aracılığıyla, dijital ortamda yaşanan zorbalık durumlarında akran mentörleri hem ilk destek noktası olarak görev alabilir hem de gençler arasında güvene dayalı bir destek ağı oluşturulabilir. Şanlıurfa grubunda gözlemlenen sınırlı empati düzeyi ve otoriteye dayalı çözüm arayışları, gençlerin zorbalıkla baş etmede daha çok dışsal denetime yöneldiğini ve kişilerarası ilişkilerde duygusal derinlik kurmakta zorlandığını göstermektedir. Bu bulgular, empati geliştirme, duyguları ifade etme, aktif dinleme ve çatışma çözme gibi kişilerarası iletişim becerilerine odaklanan yoğunlaştırılmış ve yapılandırılmış programların uygulanmasının gerekliliğine işaret etmektedir.

2. Yetişkin Desteği ve Güven İnşası

Araştırma bulgularında tüm şehirlerde yetişkin desteğine duyulan güvensizlik sorunu gözlemlenmiştir. Özellikle İstanbul grubunda ifade edilen “gizliliğin ihlali” ve “çözümün sağlanamaması” sorunlarından hareketle, okul personeline yönelik kapsamlı bir eğitim programı geliştirilmelidir. Bu program, gizlilik ilkeleri, travma bilgisi yaklaşım ve zorbalık vakalarında müdahale protokollerini içermelidir. Ayrıca, zorbalık vakalarında profesyonel destek sunulabilmesi için okul rehberlik servislerinin insan kaynağı ve teknik donanım açısından kapasitesi güçlendirilmeli, özellikle karmaşık ve yüksek riskli vakalarda müdahale edebilecek dış uzmanlık ağları (psikolog, sosyal hizmet uzmanı, çocuk koruma uzmanı vb.) ile iş birliği sistemleri kurulmalıdır. Bu yapı sayesinde, öğrencilerin yalnız hissetmediği, güvende olduğu ve destek alabileceği çok katmanlı bir sistem oluşturulabilir.

Araştırma bulgularında tüm şehirlerde yetişkin desteğine duyulan güvensizlik sorunu gözlemlenmiştir.

3. Cinsiyet Temelli Yaklaşımlar

Araştırma bulgularında kız öğrencilerin zorbalık konusunda daha yüksek farkındalık düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Bu grubun akran eğitici ve mentor rollerinde daha aktif yer alması sağlanarak, okul içi zorbalık önleme süreçlerine liderlik etmeleri desteklenebilir. Oğlan öğrencilerin zorbalık konusundaki duyarlılığını artırmak için duygusal farkındalık ve empati geliştirme konularına odaklanan özel programlar tasarlanmalıdır.

4. Sosyal Medya ve Teknoloji Entegrasyonu

İstanbul grubunun ortaya koyduğu “zorbalık karşıtı trend yaratma” fikri, gençlerin dijital kültür ve sosyal medya dinamiklerine hâkimiyetini yaratıcı bir savunuculuk aracına dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Bu yaklaşım doğrultusunda, sosyal medya platformlarıyla iş birliği yapılarak zorbalık karşıtı mesajların gençler arasında yaygınlaştırılması sağlanabilir. Özellikle TikTok, Instagram gibi gençlerin yoğun biçimde kullandığı mecralarda, onların diline ve estetik anlayışına hitap eden içerikler üretmek; kısa videolar, meydan okumalar, etkileyici sloganlar ve kullanıcı katılımlı kampanyalar yoluyla zorbalık karşıtı farkındalığı artırmak mümkündür. Bu içerikler hem eğlenceli hem de farkındalık kazandırıcı bir şekilde kurgulanmalı; gençlerin aktif içerik üreticisi olarak süreç dâhil olmaları teşvik edilmelidir.

5. Uzun Vadeli Araştırma ve Değerlendirme

Programın sürdürülebilir etkiler yaratabilmesi için mevcut tek seferlik müdahale modelinden uzaklaşılarak, uzun vadeli araştırma ve değerlendirme süreçlerine olanak tanıyan bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir. Bu dönüşüm, programın katılımcılarla 6 ay, 1 yıl ve 2 yıl sonra gerçekleştirilecek takip çalışmalarını mümkün kılacak şekilde tasarlanmalıdır. Bu takip süreçleri, zorbalık davranışlarındaki gerçek değişim, öğrenilen becerilerin kalıcılığı ve okul iklimindeki iyileştirmelerin sistematik olarak değerlendirilmesi için kritik öneme sahiptir.

Programın uzun vadeli bir araştırma projesi olarak yeniden yapılandırılması, okul ekosisteminin tüm paydaşlarının sürece dahil edilmesine imkân sağlayacaktır. Bu kapsamda, öğretmenlere yönelik zorbalık tespiti, müdahale teknikleri ve sınıf yönetimi konularında düzenli eğitimler verilebilir; ebeveynlere yönelik farkındalık atölyeleri ve aile katılım programları organize edilebilir. Ayrıca, çocukların program süresince geliştirdikleri yaratıcı çözüm önerilerinin hayata geçirilmesi için gerekli kaynak ve mentorluk desteği sağlanarak bu önerilerin uygulanabilirliği ve etkililiği izlenebilir.

Uzun vadeli araştırma yapısı, katılımcı ve kontrol grupları arasında karşılaştırmalı analizlerin gerçekleştirilmesine ve programın çok boyutlu etkisinin objektif kriterlerle ölçülmesine olanak tanıyacaktır. Bu yaklaşım sayesinde zorbalıkla mücadele, tek seferlik etkinliklerden ziyade okul kültürüne entegre edilmiş sürdürülebilir bir dönüşüm sürecine dönüştürülebilecektir.

6. Politika ve Kurumsal İş Birlikleri

Araştırma bulguları doğrultusunda, zorbalıkla mücadele çalışmalarının sürdürülebilir, etkili ve yaygın bir biçimde yürütülebilmesi için politika düzeyinde bütüncül adımlar atılması gerekmektedir. Bu kapsamda, Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere ilgili kurumların, ulusal düzeyde bir Zorbalık Önleme Politikası geliştirmesi kritik önemdedir. Böyle bir politika, zorbalıkla mücadeleyi yalnızca bireysel girişimlere bırakmadan, sistematik ve okul temelli bir yapıya kavuşturacaktır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nda yer alan zorbalık önleme hedef ve aktivitelerinin etkin uygulanması sağlanmalı, bu doğrultuda kurumlar arası koordinasyon güçlendirilmelidir. Çocuk hakları kültürü ve hak arama kültürünün tüm yaş gruplarında yaygınlaştırılması için sistematik eğitim programları geliştirilmelidir.

TBMM ve ulusal insan hakları kurumlarının (Kamu Denetleme Kurumu-KDK, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu-TİHEK) akran zorbalığı konusuna daha fazla eğilmesi, tematik raporlar aracılığıyla konuya dikkat çekmesi ve savunuculuk yapması gerekmektedir. Ulusal insan hakları kurumlarına zorbalıkla ilgili başvuru kanallarının genişletilmesi ve bu mekanizmaların çocuklara tanıtılması önemlidir.

Etkili bir zorbalık önleme sisteminin kurulabilmesi için sağlık, eğitim, sosyal hizmetler, güvenlik sektörleri ve sivil toplum kuruluşlarının bir araya geldiği çok sektörlü işbirliği modeli hayata geçirilmeli, bu entegre yapı vakaların erken tespiti, müdahale protokolleri, uzman sevk zincirleri ve uzun vadeli takip süreçlerinde koordinasyonu sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır.

Akran zorbalığı önleme çalışmalarının sürdürülebilirliğini garanti altına almak için merkezi ve yerel yönetim düzeylerinde düzenli bütçe tahsisi yapılmalı, bu kaynakların etkili kullanımını sağlayacak izleme ve değerlendirme mekanizmaları kurulmalı, okul bazlı önleme programları, öğretmen eğitimleri, aile katılım çalışmaları ve toplumsal farkındalık kampanyalarını kapsayan uzun vadeli stratejik planlar geliştirilmelidir.

Programın sürdürülebilir etkiler yaratabilmesi için mevcut tek seferlik müdahale modelinden uzaklaşılarak, uzun vadeli araştırma ve değerlendirme süreçlerine olanak tanıyan bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir.

Sonuç

Beş farklı şehirde toplam dört oturumdan oluşan bu modül, öğrencilerin akran zorbalığına ilişkin bilgi düzeylerini artırmak, farklı zorbalık türlerini tanımalarını sağlamak ve empati, farkındalık ve müdahale becerilerini geliştirmek amacıyla yapılandırılmıştır. İki gün süren uygulamalarda öğrenciler etkin katılım sağlamış, hem bireysel hem de grup temelli tartışmalarda aktif olarak yer almıştır. Yürütülen anket, tartışma, senaryo analizi, poster hazırlama ve uygulamalı etkinlikler sonucunda, öğrencilerin yalnızca bilişsel değil, aynı zamanda duygusal farkındalık düzeylerinde de önemli kazanımlar elde ettiği gözlemlenmiştir.

Bu uygulamalar sonucunda elde edilen bulgular, katılımcıların zorbalığa ilişkin algılarında belirli örüntülerin öne çıktığını göstermektedir. Katılımcıların zorbalık tanımlarında sözel ve ilişkisel türlerin öne çıkması, bu davranışların hem daha yaygın biçimde deneyimlendiğini hem de sosyal ilişkilerdeki etkilerinin daha görünür olduğunu göstermektedir. Zorbalıkla ilgili algının ağırlıklı olarak sözel ifadeler ve grup içindeki dinamikler üzerinden şekillenmesi, müdahale ve farkındalık çalışmalarının bu alanlara odaklanmasının önemini ortaya koymaktadır. Fiziksel zorbalığın İstanbul dışındaki gruplarda tanımlanmış olması, siber zorbalığın yalnızca bir grupta ifade edilmesi, İstanbul grubunun sadece sözel ve sosyal boyutlara odaklanması, yerel bağlamların zorbalık algısı üzerinde etkili olabileceğini düşündürmektedir. Yine siber zorbalığın yalnızca Şanlıurfa grubunda ifade edilmesi, dijital şiddet türlerinin henüz tüm gruplarda yeterince görünür olmadığını ve bu konuda daha fazla örneklendirme ile çalışılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Katılımcıların zorbalıkla en sık karşılaştıkları mekânlara ilişkin değerlendirmeleri, şehirler arası hem ortak eğilimleri hem de belirgin farklılıkları gözler önüne sermektedir. Sınıf ortamı, Ankara, Samsun ve Şanlıurfa'da en yüksek puanları alarak öne çıkarken; Hatay'da okul bahçesi, İstanbul'da ise arkadaş grupları en sık zorbalığın yaşandığı alanlar olarak tanımlanmıştır. Bu durum, zorbalık deneyimlerinin yalnızca sınıf içinde değil, her şehrin sosyal yapısına ve gençlerin etkileşim alanlarına göre değişiklik gösterebildiğini ortaya koymaktadır.

Tüm şehirlerde dikkat çeken bir başka unsur ise dijital platformlara dair farkındalıktır: Sosyal medya ve çevrim içi oyunlar, özellikle Samsun ve İstanbul gruplarında yüksek puanlar alarak çevrim içi zorbalığın da öğrenciler açısından görünür hale geldiğini göstermiştir. Buna karşılık bazı şehirlerde dijital ortamlardaki zorbalık daha az vurgulanmıştır. Tuvaletler ve giyinme odaları gibi görece denetimsiz mekânlar ise İstanbul'da dikkat çekerken, diğer şehirlerde neredeyse hiç tercih edilmemiştir. Bu farklılıklar, zorbalıkla mücadelede tek tip uygulamalar yerine, her şehrin özgün bağlamını ve öğrencilerin gündelik etkileşim alanlarını dikkate alan yerel ve çok boyutlu stratejilere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Katılımcıların zorbalıkla en sık karşılaştıkları zaman dilimlerine ilişkin değerlendirmeleri, yalnızca mekânsal değil, zihinsel ve duygusal olarak daha açık olunan anların da zorbalıkla ilişkilendirildiğini göstermektedir. Özellikle okul çıkış saatleri gibi görece denetimsiz zamanların birçok şehirde öne çıkması, okul sınırları içinde güvenliğin sağlandığı düşünülse bile çıkış anlarında öğrencilerin daha savunmasız kalabildiğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, "fiziksel görünüş ve kimlik konuları" gibi özel ve hassas anların yüksek puan alması, zorbalık deneyiminin yalnızca belirli zaman dilimlerine değil, öğrencilerin kişisel özelliklerine yönelik eleştiri ya da alay gibi psikolojik yüklerin taşıyıcısı olan durumlara da sıkça bağlandığını göstermektedir.

Şehirler arası karşılaştırma yapıldığında ise bazı zaman dilimlerinin yerel dinamiklerle şekillendiği görülmektedir. Örneğin, Şanlıurfa'da "rekabetin yüksek olduğu anlar", İstanbul'da ise "kimlik ve görünüşle ilgili durumlar" diğer şehirlere kıyasla çok daha yüksek puanlar almıştır. Bu farklılıklar, zorbalık algısının yalnızca bireysel değil, toplumsal yapı, okul ortamı ve kültürel bağlamla da şekillendiğini göstermektedir. Ayrıca, bazı şehirlerde ev içi stres dönemlerinin öne çıkması, zorbalığın yalnızca okulda başlayan değil, ailede yaşanan gerilimlerin de etkisiyle öğrencilerin ruhsal durumunu etkileyen çok katmanlı bir olgu olduğunu düşündürmektedir. Tüm bu bulgular, zorbalıkla mücadelede yalnızca mekânlara değil, zamanlara ve duygusal bağlama da dikkat edilmesi gerektiğine; özellikle öğrencilerin kendilerini daha savunmasız hissettikleri anlara yönelik önleyici yaklaşımlar geliştirilmesinin önemli olduğuna işaret etmektedir.

Senaryo çalışmaları, katılımcıların akran zorbalığına dair bilgi ve farkındalık düzeylerini uygulamalı olarak değerlendirmeye olanak sağlamış; zorbalık türlerinin ayırt edilmesi, rollerin (zorba, mağdur, tanık) tanımlanması ve alternatif çözüm önerilerinin geliştirilmesi açısından zengin bir öğrenme ortamı sunmuştur. Genel olarak bakıldığında, katılımcıların çoğu senaryolarda yer alan kişilerin duygularını anlamada başarılı olmuş, mağdurun ne hissedebileceğini empatik bir şekilde ifade edebilmişlerdir. "Kendini yalnız hissetmiştir", "küçümsenmiş hissetmiştir", "hatalı olduğunu düşünmüş olabilir" gibi yorumlar, öğrencilerin duygusal farkındalıklarının gelişmiş olduğunu ve zorbalığın psikolojik etkilerini sezebildiklerini göstermektedir. Ayrıca, "bir yetişkine söylemek", "özür dilemek", "dışlamak" ya da "sınıfça birlikte konuşmak" gibi çözüm odaklı ve olumlu alternatifler birçok grup tarafından dile getirilmiştir.

Bununla birlikte, bazı senaryolarda zorbalığı meşrulaştıran veya mağduru sorumlu tutan söylemler de gözlemlenmiştir. Örneğin Ankara grubunda gözlük taktığı için alay edilen öğrenciye "lens takabilirdi" önerisi getirilmiş, İstanbul grubunda ise "abartmış", "kişiyi güçlendirir" gibi ifadeler kullanılmıştır. Bu tür yorumlar, zorbalığın etkilerinin zaman zaman hafife alındığını ve toplumsal bazı önyargıların gençler arasında da süregeldiğini göstermektedir. Ayrıca bazı gruplarda, özellikle çatışmalı senaryolarda karşılıklı zorbalık durumlarının ya da tanık rollerinin fark edilmediği de görülmüştür. Örneğin Hatay grubunda mağdurun karşılık olarak saç çekmesi çoğunlukla "haklı tepki" olarak yorumlanmış, oysa bazı katılımcılar iki tarafın da zorbalık yaptığına dikkat çekmiştir. Aynı zamanda Şanlıurfa grubunda "yumruk atma" veya "vururdum" gibi ifadelerin olumlu davranış olarak dile getirilmesi, duygusal tepkilerin yönetimi ve şiddetsiz iletişim becerilerinin daha fazla desteklenmesi gerektiğine işaret etmektedir. Sonuç olarak, öğrenciler hem zorbalığın etkilerini anlamada hem de sağlıklı çözüm yolları üretmede oldukça iyi örnekler sergilemiş, fakat bu sürecin eleştirel düşünme, kalıplaşmış düşüncelerle yüzleşme ve duygu regülasyonu gibi alanlarla desteklenerek geliştirilmesi gerektiği de açıkça ortaya çıkmıştır.

İnsan hakları perspektifinin zorbalıkla mücadele oturumundan alınan sonuçlar, hem düşünsel farkındalık hem de davranışsal dönüşüm açısından önemli bir zemin sunulduğunu göstermektedir. İstanbul'daki bir katılımcının "İnsan haklarını öğrendikten sonra, artık zorbalığa uğrayan kişinin hakkını daha rahat savunabiliriz" ifadesi, bu yaklaşımın savunuculuk becerilerini güçlendirme potansiyelini açıkça ortaya koymaktadır. İnsan hakları bilgisinin, bireyleri yalnızca mağdurun yanında durmaya teşvik etmekle kalmayıp, aynı zamanda hak temelli bir müdahale motivasyonu yarattığı görülmektedir.

Katılımcıların zorbalık tanımlarında sözel ve ilişkisel türlerin öne çıkması, bu davranışların hem daha yaygın biçimde deneyimlendiğini hem de sosyal ilişkilerdeki etkilerinin daha görünür olduğunu göstermektedir. Zorbalıkla ilgili algının ağırlıklı olarak sözel ifadeler ve grup içindeki dinamikler üzerinden şekillenmesi, müdahale ve farkındalık çalışmalarının bu alanlara odaklanmasının önemini ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, Ankara'daki bir katılımcının "İnsanın en temel hakkı olduğu için, zorbalık da bunu kapsadığı için artık yapılamayacağı konusunda hemfikir olup hem de yapanları uyarmak açısından bir gelişme olmuş olabilir" şeklindeki değerlendirmesi, insan hakları bakış açısının gençler için neyin doğru, neyin kabul edilemez olduğunu anlamalarına yardımcı olan bir referans noktası haline geldiğini göstermektedir. Bu ifade, gençlerin zorbalığı yalnızca bireysel bir davranış problemi olarak değil, aynı zamanda hak ihlali olarak görmeye başladıklarını ve bu farkındalığın sosyal sorumluluk duygularını pekiştirebileceğini düşündürmektedir.

Etkinlik sürecinde, insan hakları farkındalığı konusunda iller arasında belirgin farklılıklar gözlenmiştir. İstanbul ve Samsun'daki katılımcılar, zorbalığın ihlal ettiği hakları daha kapsamlı ve detaylı bir şekilde tanımlayabilirken, diğer illerdeki katılımcılar daha temel ve genel bir anlayış sergilemişlerdir. Bu durum, insan hakları eğitiminin ve farkındalığının bölgesel dağılımında eşitsizlikler olabileceğine işaret etmektedir. Özellikle Ankara'daki bazı katılımcılar arasında, zorbalığa şiddetle karşılık verme veya zorbaları "döve döve değiştirme" eğilimi gözlenmiştir. Bu durum, zorbalıkla mücadelede şiddetin bir çözüm olarak görülebilmesi ve şiddetin şiddetle çözülemeyeceği konusunda daha fazla bilinçlendirme çalışmasına ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Birçok katılımcı, zorbaların davranışlarını değiştirmelerinin mümkün olmadığına dair karamsar bir yaklaşım sergilemiştir. "Başlamış bir kez zorbalamaya o daha vazgeçmez", "Huyundan vazgeçmez" gibi ifadeler, zorbalık davranışının değişmez ve kalıcı olduğuna dair bir inancı yansıtmaktadır. Bu durum, zorbalıkla mücadelede davranış değişikliği konusunda daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Modülün dördüncü oturumunda, gençlerin geliştirdikleri çözüm önerileri, bölgesel ve kültürel farklılıkları yansıtmakla birlikte, temel bazı ortak yaklaşımları da içermektedir. Özellikle farkındalık oluşturma, empati geliştirme ve olumlu akran ilişkilerini teşvik etme konularında ortak bir anlayış gözlemlenmektedir.

İller arasındaki farklılıklar ise, her bölgenin kendine özgü sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerinin çözüm önerilerine yansması olarak değerlendirilebilir. Bu durum, akran zorbalığına yönelik müdahalelerin yerel bağlama uyarlanmasının önemini vurgulamaktadır.

Katılımcı odaklı bu yaklaşım, gençlerin kendi yaşamlarını etkileyen sorunlara çözüm üretme sürecine aktif olarak dahil olmalarını sağlayarak hem farkındalık düzeylerini artırmış hem de zorbalıkla mücadelede sorumluluk alma bilincini geliştirmiştir. Gelecekteki çalışmalarda, katılımcıların geliştirdikleri çözüm önerilerinin uygulanabilirliğini artırmak için kurumsal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve çözümlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması önem taşımaktadır.

Yerel bağlamlar, çözüm önerilerini şekillendiren önemli değişkenlerdir. Bu analiz, akran zorbalığına yönelik müdahale programlarında kültürel, sosyal ve coğrafi farkların göz önünde bulundurulması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Aynı yöntem, farklı bağlamlarda farklı anlamlar ve sonuçlar yaratabilir. Bu nedenle, gençlerin bulunduğu çevreyi iyi tanıyan, onlara kulak veren ve yaratıcı katkılarını destekleyen esnek modellerin geliştirilmesi elzemdir.

Katılımcıların ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında, program süresince bilgi ve farkındalık düzeylerinde genel bir artış gözlemlenmiştir. Tüm şehirler incelendiğinde, ortalama skorlar İstanbul, Hatay ve Şanlıurfa'da daha belirgin bir şekilde artarken; Samsun ve Ankara'da bu artış görece sınırlı kalmıştır. Toplamda 67 katılımcının hem ön test hem son teste yanıt verdiği analizde, 37 öğrencide skor artışı görülürken, 30 öğrencide değişim gözlenmemiştir. Bu durum, bazı katılımcıların eğitimden doğrudan fayda sağladığını; ancak belirli gruplarda kazanımın sınırlı kaldığını göstermektedir.

Cinsiyet kırılımına bakıldığında ise, kız öğrencilerin her iki testte de oğlan öğrencilere kıyasla daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmüştür. Bu bulgu, kız öğrencilerin zorbalık konusuna ilişkin daha yüksek bir duyarlılık geliştirmiş olabileceğini düşündürmektedir.

Öte yandan, tüm test sonuçları sadece bilgi artışını değil, aynı zamanda algı, tutum ve duyarlılık gibi duygusal boyutların da eğitime paralel gelişebileceğini göstermektedir. Ancak test sonuçlarında artış gözlenmeyen katılımcıların bulunması, bazı gruplarda öğrenme hedeflerinin tam olarak karşılanmadığını veya öğrencilerin başlangıçta zaten yüksek farkındalığa sahip olduğunu da gösterebilir.

Programın Genel Etkisinin Özeti

Genç Hayat Vakfı'nın UNICEF iş birliğiyle ACAR Projesi kapsamında yürüttüğü programı, Türkiye'de akran zorbalığı konusunda ergenlerin katılımıyla yürütülen en kapsamlı toplum temelli eylem odaklı araştırma girişimlerinden biri olmuştur. İstanbul, Samsun, Hatay, Ankara ve Şanlıurfa olmak üzere beş farklı ilde uygulanan program, genç merkezli, yerel bağlama duyarlı ve veriye dayalı müdahale modellerinin hem okul ortamlarında hem de toplumsal düzeyde anlamlı etki yaratabileceğini göstermiştir.

Programın en çarpıcı yönlerinden biri, benimsediği yönetsel yaklaşımdır. Katılımcılar yalnızca bilgi sağlayan bireyler olarak değil, aynı zamanda çözümün bir parçası olarak konumlandırılmıştır. Toplum temelli eylem odaklı araştırma yaklaşımı sayesinde gençler, kendi deneyimlerinden yola çıkarak zorbalığa karşı yerel çözüm önerileri geliştirmiş ve bu **sayede aidiyet, empati ve toplumsal sorumluluk** duygularını güçlendirmiştir.

Eğitsel düzeyde, program öğrencilerin zorbalıkla ilgili farkındalık düzeylerinin yanı sıra, **okula aidiyet, okuryazarlık düzeyi ve sosyo-ekonomik koşulların zorbalık algısı üzerindeki etkilerine dair önemli içgörüler sunmuştur.** Özellikle Şanlıurfa ilinde yürütülen uygulamalar, mevsimlik tarım nedeniyle yaşanan devamsızlıkların ve eğitim sürekliliğinin eksik kalmasının, öğrencilerin hem akademik hem de sosyal gelişimlerini nasıl etkilediğini ortaya koymuştur. Bu bulgular, zorbalıkla mücadelede standart uygulamalar yerine, bağlamsal farklılıkları gözetin yerleştirilmiş müdahalelere duyulan ihtiyacı açıkça göstermektedir.

Program aynı zamanda gelecekteki çalışmalar için **ölçeklenebilir ve çoğaltılabilir bir model** sunmaktadır. Oturum yapıları, kullanılan araçlar (haritalama etkinlikleri, senaryo analizleri, empati röportajları vb.) ve Gençlik Danışma Kurulları ile sağlanan genç katılımı, benzer temalarda (dijital zorbalık, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, engellilik temelli dışlanma vb.) yürütülebilecek çalışmalar için esnek bir çerçeve sağlamaktadır. Karma yöntem yaklaşımıyla toplanan nicel ve nitel veriler, güçlü ve güvenilir analizler yapılmasını mümkün kılmış, programın hesap verebilirliğini artırmıştır.

Kurumsal düzeyde, program okullar ile sivil toplum aktörleri arasında iş birliğinin etkili biçimde kurulabileceğini göstermiştir. Rehber öğretmenler ve okul yöneticileri yalnızca uygulama desteği vermekle kalmamış, aynı zamanda programın etik, güvenli ve kapsayıcı biçimde yürütülmesine aktif katkı sunmuştur. Bu deneyim, **eğitim ortamlarında sivil toplum destekli müdahale modellerinin uygulanabilirliğini** ortaya koymuştur.

Program, çocukların yalnızca hedef grup olarak değil, hak sahibi bireyler ve çözüm ortakları olarak sürece dahil edilmesini sağlayarak, çocuk hakları savunuculuğu açısından da örnek teşkil etmektedir. ACAR modeli, UNICEF'in hak temelli yaklaşımıyla tam uyum içinde tasarlanmış ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde belirtilen katılım ilkesini somut biçimde hayata geçirmiştir.

Sonuç olarak, ACAR Projesi; **veriye dayalı, yerel bağlama duyarlı ve genç katılımlı** uygulamaların yalnızca zorbalığı önleme değil, gençlerin güçlenmesi, okul ikliminin iyileştirilmesi ve çocuk haklarının hayata geçirilmesi konularında da etkili bir araç olduğunu kanıtlamıştır. Bu yapı, Türkiye'de ve benzer bağlama sahip bölgelerde yürütülecek gelecek programlar için hem kavramsal bir referans hem de uygulamaya dönük güçlü bir model sunmaktadır.

EK

Ek 1. Memnuniyet Anketi Sonuçları

Sorular	Şanlıurfa	İstanbul	Samsun	Ankara	Hatay	Genel Ortalama
Oturumlarda ele alınan konular ilgi çekiciydi.	3,5	4,5	4,5	4,3	4,2	4,3
Zorbalık türleri ve etkileri konusunda bilgi sahibi oldum.	3,8	4,6	4,3	4,5	4,6	4,4
Oturumların içeriği anlaşılır ve öğreticiydi	4	4,7	4,4	4,5	4,6	4,5
Sunulan bilgiler, zorbalıkla mücadeleyle yönelik pratik çözümler sundu.	3,9	4,4	4,4	3,9	4,5	4,3
Oturumlar sonunda zorbalıkla mücadeleyle yönelik çözüm geliştirme becerilerim gelişti.	3,8	4,5	4,4	4	4,7	4,3
Eğitmenler konuyu etkili bir şekilde anlattı.	4,2	4,8	4,4	4,6	4,5	4,5
Eğitmenler katılımcılarla etkili bir iletişim kurdu.	4,5	4,8	4,3	4,5	4,5	4,5
Eğitmenler sorulara yeterli yanıt verdi.	4,1	4,8	4,6	4,5	4,6	4,5
Eğitmenler kapsayıcı bir dil kullandı.	4,1	4,7	4,4	4,5	4,6	4,5
Oturumların süresi yeterliydi.	3,4	3,2	4,2	3,7	4,5	3,8
Oturumların gerçekleştiği alan iyi seçilmişti	4	4,1	4,1	4,2	4,4	4,2
Kullanılan materyaller ve araçlar yeterliydi	4,2	4,7	4,4	4,4	4,4	4,4
Oturumlar projenin amacına uygun tasarlanmıştı.	4,2	4,7	4,5	4,7	4,8	4,6

TÜRKİYE'DE
FARKLI İLLERDEKİ
ERGENLERİN

AKRAN ZORBALIĞI ALGILARI
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ